

**КАССАНДРИ
ЗА КОЛЮЧИМ
ДРОТОМ**

Людмила ОГНЕВА

**КАССАНДРИ
ЗА КОЛЮЧИМ
ДРОТОМ**

**Друге,
доповнене видання**

Київ – 2021

УДК 746.3:[343.261-052:323.28]-055.2

О-38

Людмила Огнева

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ. / – К. : 2021. – 106 с.

«Кассандри за колючим дротом» це розповідь про сильних духом жінок, які опинилися у тюремних застінках. Їхньою провиною була любов до України, висловлена в творах (віршах, вишивці, килимах). Але й там, за колючим дротом, вони продовжували творити прекрасне. Мініатюри, що розробила Стефанія Шабатура, а вишивали Ірина Сенник, Надія Світлична є тому доказ. Книжка у розділі «Нездоланний дух» знайомить читача з невеликою колекцією цих творів, про них вже згадувалося у книзі «Та, що світила всім».

У наступних розділах – «Шлях Надії Світличної на волю» та «Надія Світлична у вільному світі» – розповідається, про несподівану екскурсію під конвоем, проведену для Н. Світличної при звільненні з концтабору та її діяльність в еміграції.

Отже, книга «Кассандри за колючим дротом» є продовженням теми, розпочатої в книзі «Та, що світила всім». Теми, присвяченої Надії Світличній.

ISBN 978-617-7819-15-7

© Огнева Л., 2021

Стефанія Шабатура

Надія Світлична

Ірина Сенік

Оксана Попович

Ірина Стасів-Калинець

Ніна Строката-Караванська

НЕЗДОЛАННИЙ ДУХ

Україно моя нездоланна,
І Твій Дух нескоримий в борні!
Український народе мій славний,
Світлом правди засяєш в пітьмі!!!

Любов Бринська

Арей Богдан.

Передмова

Даємо читачеві — любителеві мистецтва і поезії — незвичайний альбом, який вперше появляється в історії мистецтва і літератури: авторами творів, опублікованих у цьому альбомі є українські жінки, політичні в'язні в СРСР, які відбували терміни ув'язнення в концтаборі ч. 3 біля Барашева в Мордовії (СРСР).

Всі мистецькі твори в кольорових фотографіях — це вишивки, які дісталися в оригіналі на Захід незвичними шляхами. Вірші поширювалися в українському самвидаві в Україні.

Поява цих творів і опублікування вперше на Заході віршів Ірини Сенік, Ірини Стасів-Калинець і Стефанії Шабатури є доказом нечуваних обставин, в яких доводилося жити українській творчій жінці в Радянській Україні: людині ХХ-го століття, століття найбільшого розвитку комунікації і поширення інформацій, забороняють друкувати власні твори, переслідують за мистецький самовияв, не дозволяють висловити власну думку, забороняють мати політичні переконання й ідеологічні спрямування.

Коли здавалося, що радянський режим спроможний вбити політ людського духа до свободи і розтоптати твори вільного мистецтва бульдозерами, в Радянському Союзі з'явилися нові політв'язні — українські жінки, які зуміли створити в мордовських концтаборах неперевершені шедеври українського мистецтва. Нам не відомо хто був ініціатором створення цих мініатюрних зразків української

символічно-декоративної вишивки, але відомо, хто в той час, коли ці твори були виконувані, перебував в мордовському концтаборі ч. 3.

Ось вони: мистець-килимар Стефанія Шабатура, мікробіолог і лікар Ніна Строката-Караванська, філолог — Надія Світлична, поетеси Ірина Сеник й Ірина Стасів-Калинець. Опубліковані у цьому альбомі зразки їхньої творчості — вишивки, поезії, уривки з листів і звернень, є доказом невгнутості, непоборності, мужності і гідності та вічного прагнення людського духа до свободи. Концтабірне життя, постійне перебування в штрафних ізоляторах, таборі репресії і заборони не зламали їхнього українського духа, що виразно видно у мотивах їхніх вишивок, як і не вбили їхньої віри в Бога, про що свідчить релігійність їхнього життя і релігійна тематика деяких вишивок.

Уривки з деяких листів, які ми подаємо, були опубліковані в українській пресі на Заході, а деякі — в окремій англомовній брошурі «Голоси жінок з радянських концтаборів».

Ми певні, що видання це для багатьох читачів буде натхненням, а життя жінок, які були ув'язнені тільки за те, що хотіли бути українками на українській землі, та їхня творчість буде доказом незнищимості людського духу; доказом, що в найбільш несприйнятливих умовах ув'язнення, людина може творити і дати людству неперевершені зразки мистецтва.

МИСТЕЦТВО

Бурачинська Лідія.

Символіка української вишивки

Замилування до орнаменту — це одна з прикмет українського народу, що її впоїла йому українська земля, положена в орбіті середземноморської культури. Цей орнамент зустрічається на будовах з часів неоліту, на кераміці, металевих виробах і вбранні. Поза втіхою з гармонії ліній українська людина того часу відчувала також релігійне

збудження. У свою орнаментику вона вплітала символи сонця і щастя, що були зовнішніми ознаками її вірування і допомагали їй оберігати себе від усякого лиха.

Так постала українська вишивка. Вишитий або витканий взір прикрашав сорочку чи загортку, покривав скатертину чи подушку. З прийняттям християнства символи сонця і щастя втратили своє первісне значення, але залишилися в українському орнаменті, як свідки старовини. Натомість він збагатився хрестом та іншими знаками християнської доби. З бігом часу орнамент підпадає під різні мистецькі стилеві впливи, а найбільший слід залишили на ньому візантійські візерунки і бароко.

Культурні впливи Візантії охоплювали Україну від IX до XIII ст. і в той час декоративні тканини і вишивки прибували звідти та з інших країн. Ці вироби вимінювали, і їх невдовзі почали виконувати на місці українські мистці. Під впливом давніх і нових символів постала нова орнаментика, яка поширилась згодом на маси українського населення. Ще й досі zostалися її сліди у вишивках Буковини.

Поширення барокового стилю дійшло до України в XV-XVII ст. Вперше він позначився на церковному будівництві і з'явився на предметах церковного вжитку. Це у свою чергу відбилося на орнаменті місцевих тканин і вишивок. Народні килими й різного роду вишивки відбили цей новий тоді стиль, перетворивши його на свій лад. Яскравий зразок того типу – багатий на символіку рушник Подніпров'я.

Українська вишивка має за собою довгий шлях. Вона давала радість її виконавцям у часи розквіту і в часи занепаду народної культури. А коли в XIX ст. прийшло відродження українського народу, то вона стала важливим чинником, бо поруч із мовою і піснею зміцняла національну свідомість українських мас: вишивка на сорочці, рушнику чи на подушці означала національну свідомість родини і ставала символом національних почувань. Її стали широко застосовувати для церковних прикрас, для офіційних виступів, до міського вбрання.

Спеціальне значення вишивка мала й далі має для українців, які протягом століть перебувають у поневоленні. Сотні і тисячі національно свідомих українських людей в часи Сталіна були запроторені в тюрми і концтабори – дуже часто за те, що зберігали вишивані речі, які стали виявом національної свідомості. З численних спогадів, що появились вже на Заході, відомо, що вишивані сорочки чи блузки зберігались у скромному майні політичних в'язнів Сибіру, Казахстану чи Мордовії. Це була святість, що чекала виключної нагоди.

Не всі могли привезти ту вишивку з собою і зберегти її в умовах слідства і численних переміщень. Та на це знайшлась рада – вишивку старалися виконати у в'язниці чи концтаборі. Дарма, що бракувало матеріалу, ниток і дуже важливого знаряддя – голки. Але людина в умовах ув'язнення винахідлива. Нитки видобували з мішків, фарбували рослинними барвами. Голку загострювали з кусників дроту. І так, при очевидній наявності мистецької індивідуальності поставала вишивка в тюрмі, виконана потайки, захована від ока сторожі. Вона знову стала символом. Не заклинанням щастя і не свідченням про національні почування, а знаком національної гідності ув'язненої, поневоленої української людини.

Вишивка, що народилася в концтаборах, теж перейшла великий шлях. Із примусового перетворення, що його спричинили тюремні засоби (незвичні нитки і кольори) вона пішла на крок далі. У самоті тюремного бараку вона дала жінкам-в'язням радість творчого шукання. Покинула межі орнаменту і стала виявом символіки та відповідного релігійного чи політичного сюжету.

Такі вишивані чи ткані картини відомі в історії мистецтва. Хоч не багато пам'яток збереглося з середніх віків, проте існують вишивані сцени з св. Письма чи історичних подій, що їх виконували зокрема в монастирях.

Коли орнаментальний килим, як вияв монументально-декоративного мистецтва, був досить

поширений на Україні зокрема під впливом французьких гобеленів XVII-XVIII ст., то сюжетно-тематична вишивка була на Україні рідкістю і не набула масового поширення. Відомі є вишивані портрети українських національних героїв, зокрема виконані українськими засланнями на Сибіру.

Сюжетно-тематичні вишивки українських жінок політичних в'язнів Мордовії є унікальним виявом їхньої творчості, який відзначається самобутністю і наповнений символікою побутового, релігійного і навіть політичного характеру.

Символічні картини, вишиті українськими жінками-політичними в'язнями, побудовані на дуже своєрідній основі. В першу чергу це не картини, а мініатюри, коли говорити про їхній розмір. На невеличкому просторі їхньої вишивки розгортається дія або розквітає символ, що має властиве йому значення.

Кілька вишивок у своїй композиції мають зображення українських церков. Цей поворот до релігійної тематики майже в кожній вишивці є доказом великої релігійності і віри українських жінок-політв'язнів.

Разом з сюжетно-тематичними вишивками, які можна зарахувати до шедеврів українського монументально-декоративного мистецтва, з Мордовії дісталися також декоративні закладки, виповнені орнаментом, який зустрічається на українських традиційних вишивках. Також дістались невеличкі альбомчики для фотознімків та записні книжечки, покриті вишиваним орнаментом, які, коли взяти до уваги, що вони зроблені з тканини в'язничного одягу, мають чудово підібрані кольори і їх розміщення.

Вишивки ці за своїм задумом, сюжетами, композицією і символікою свідчать про незнищимість творчого духу українських жінок-політв'язнів в СРСР. Своєю унікальністю і мистецтвом виконання вони увійдуть до історії не лише українського, але й світового мистецтва і будуть надхненням для творчої молоді українського народу, який бореться за свободу.

Сеник Ірина.
Уривок з листа

А в нас зима. Справжня морозна зима так несподівано заглянула, зморозила всі паростки надій зелених.

Новий рік, Свят вечір, Різдво я провела зі Сковородою.
Я не маю ніяких претензій до Мойри і її доньок.
Зі Сковородою, Шевченком, Франком, добре мені.
Вони не зрають, вони не зраджають.
Іноді бракує домашнього тепла і ласки...
Та я звикла до цього.

Я багато читаю, вишиваю. Це замітники особистого щастя.

Прийшла з роботи втомлена, а в хаті холоднеча.

Думки замерзають у навечір'я Йордану.

Нездоланний дух. Мистецтво і поезія українських жінок-політ'язнів в СРСР. – Балтимор – Чікаго – Торонто – Париж: Українське вид-во «Смолоскип» ім.ю Василя Симоненка. 1997.

Старосольська Уляна.
«Виставка оригіналів самвидаву»

(уривок із статті)

Дуже пошвавили виставку експонати, які суворо кажучи, не вкладаються в її рамки: вишивки, що їх виконали жінки-в'язні в Мордовських таборах. Ці вишивки привезла до Америки одна з в'язнів-вишивальниць Надія Світлична і дала їх на виставку.

Надія Світлична також написала передмову до люстрованого каталогу виставки. Ця передмова кінчається словами: «В Україні дедалі жорстокіше розправляються з кожною появою самвидаву. Але він, як фольклор, як найкращі традиції народу — невмирущий».

Журнал «Наше життя», 1979, ч.2, с. 11

Арей Богдан.

Вишиті мініатюри

Панно «Львів»

Композиція з 4-х частин. Центральна частина – вежа церкви Успія Пречистої Діви у Львові. Ця церква є однією з найкращих мистецьких конструкцій України, тому вона стала основою цієї композиції, як символ досконалості, змагання до вершин людського духу і незнищенності віри в Бога. Леви на верхньому плані (з відкритою книгою-євангелієм) і нижньому (з ключем в лапах) символізують євангеліста Марка в домі якого збиралися перші християни. Вони символізують членів українського руху опору, на волі і в ув'язненні. Подібно, як колись св. Марко був одним з перших проповідників Христової віри і загинув смертю мученика, так і вони, на волі чи в тюрмах, проповідують віру в свободу і перемогу правди. Нижня частина композиції (лев і тривежна брама) – герб міста Львова.

Розмір: 25.4 см. х 3.8 см.

Панно «Світанок»

Ранком, коли зникає місяць, півень пробуджує народ зі сну, оспалості і сонної байдужості. На нижньому плані – народження нового життя. Центральна геометрична композиція символізує політ до висот.

Розмір: 36.8 см. х 5 см.

Панно «Ранок»

Раннє пробудження півня, що вітає перше сонячне проміння своїм співом – це гімн сонцю і його вітальній силі. Ця композиція, як і «Світанок», є виявом оптимізму і символізує віру в радісне майбутнє народу. Комбінація кольорів – червоного, жовтого і оранжевого ніжно обрамлена чорним, беруть коріння в народній традиції і промінюють почуттям радості і життя, що підкреслене золотими штрихами.

Розмір: 33 см. х 5 см.

Панно «Різдвяний хрест»

На верхній тричастинній композиції – ангел, який символізує чистоту; хрести по двох боках – перемогу над смертю. Церква символізує непохитність віри, твердість і правоту. У центрі – Різдвяна родинна сцена: батько, мати і дитина біля ялинки – символ втраченого політичними в'язнями родинного щастя. Нижня частина зображує традиційний український різдвяний стіл з дванадцятьма стравами, які символізують дванадцять Христосових апостолів. На краю стола – трираменний свічник з засвіченими свічками і дідух – символ роду і безсмертя.

Розмір: 53.3 см. х 6.4 см.

Панно " Церква в полум'ї".

Настінна декоративна вишивка. Палаюча церква, збудована в традиційному стилі української дерев'яної архітектури, символізує нищення церков, дуже часто через підпал радянським режимом та знищення Української Католицької і Православної Церков. (За словами Стефи Шабатури – це Церква в сяйві, а не в полум'ї. Вона не мала на увазі нищення церков. Л. Огнева).

Розмір: 33 см. х 8.9 см.

Панно «Святий Юрій Змієборець»

Панно «Святий Юрій Змієборець» - двочастинна настінна композиція.

Біля тривежної львівської брами – св. Юрій на коні, патрон і оборонець міста, пробиває списом змія, що звивається у його ніг.

Кінь удекорований галузкою ялинки, символом вічної молодості і здоров'я.

На нижній восьмикутній частині зображена голова лева, який є символом Львова, сили і незнищенності народу.

Розмір: 14 см. х 3.8 см.

Панно «Козак Мамай»

Козак Мамай, який грає на бандурі, українському народному інструменті, був найбільш популярною постаттю в

українському народному мистецтві XVIII-го і XIX-го століття. Сьогодні такий сюжет, взятий з козацької доби, є згадкою славного минулого з української історії і пригадує теперішній генерації, що колись існувала самостійна українська держава.

Розмір: 10.2 см. х 3.8 см.

Панно «Соняшник»

Соняшник, дуже популярна в Україні рослина, символізує багатство української землі. Над соняшником, біля ялинки – символу вічної молодості народу, з двох боків стоять молоді олені, які уособлюють побажання доброго здоров'я, багатства і щастя.

Розмір: 12.7 см. х 6.4 см.

Панно «Тарас Шевченко»

Тарас Шевченко був не лише неперевершеним генієм української поезії, не лише загально визнаним майстром у малярстві, він був також великим просвітителем свого народу.

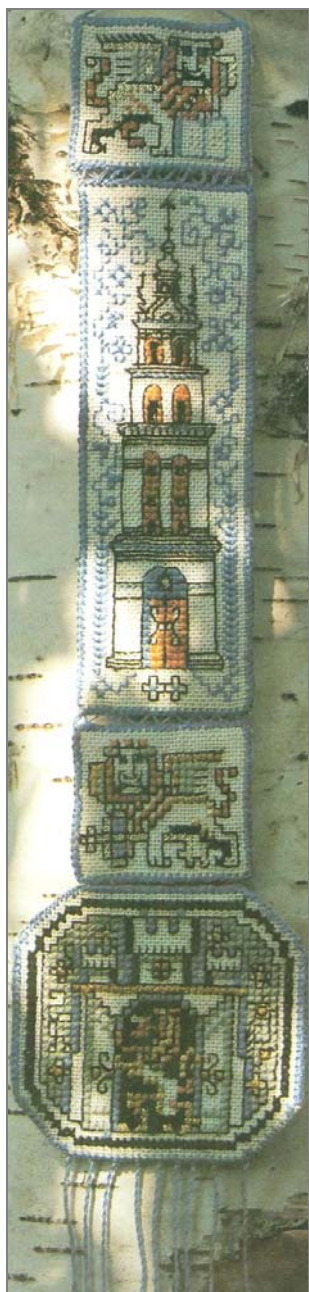
Думи, ідеї, заповіді Пророка України глибоко «пішли в народ», є його дороговказом, прапором, моментом істини.

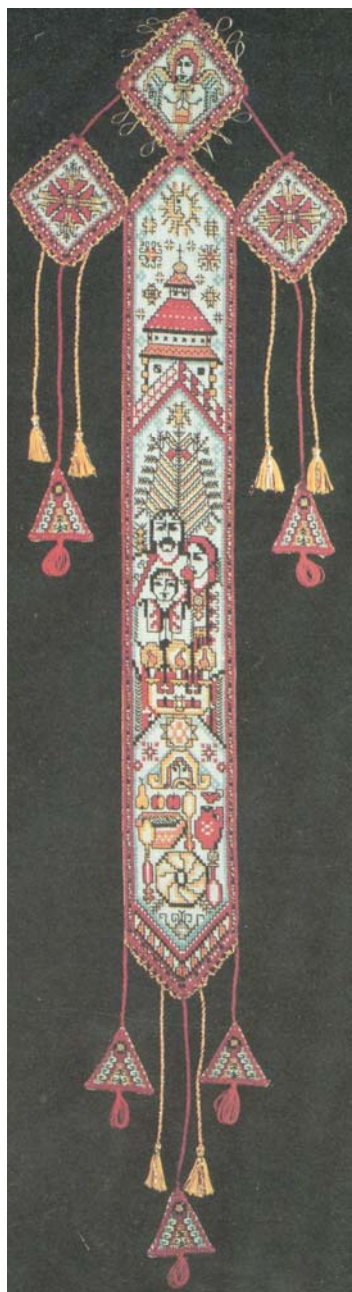
На мініатюрі зображено Великого Кобзаря, а поруч – найвідоміший його твір «Кобзар».

Закладки до книжок

Розмір:

1. 25.4 см х 3.8 см.;
2. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.;
3. Розмір: 21.6 см. х 3.8 см.;
4. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.;
5. Розмір: 38.1 см. х 5.1 см.;
6. Розмір: 22.9 см. х 3.8 см.;
7. Розмір: 43.2 х 5.1 см.
8. Розмір: 36.8 см. х 3.8 см.;
9. Розмір: 20.3 см. х 3.8 см.;
10. Розмір: 17.8 см. х 3.8 см.

1

2

3

4

5

6

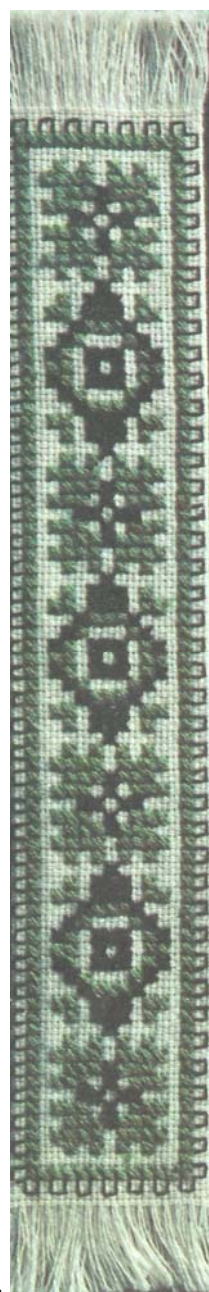
7

8

9.

10

Серветка
Розмір: 38,1 x 43,2 см.

Комірець. Розмір: 48,3 X 10,2 см.

Нотатники. Розмір: 14 x 8,9 см.

БІОГРАФІЇ, УРИВКИ З ЛИСТІВ, ПОЕЗІЇ

КАЛИНЕЦЬ ІРИНА

Арей Богдан.

Ірина Стасів-Калинець

Ірина Стасів-Калинець, нар. в 1940 р. у Львові, заарештована навесні 1972 р. і засуджена в липні 1972 р. за ст.. КК УРСР на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання. Обвинувачено її за писання і зберігання творів українського самвидаву і за виступи в обороні Валентина Мороза та інших українських політичних в'язнів. Перебуваючи в таборі ч. 3, була часто карана штрафним ізолятором за писання петицій і листів, домагаючись статусу політичного в'язня і протестуючи проти свавілля таборової адміністрації.

Ірина Калинець – професор, Героїня Світу (1998), після звільнення жила у Львові. Померла 31 липня 2012 року. Спочила на полі почесних поховань Личаківського цвинтаря у Львові.

Ірина Калинець народилася в робітничій сім'ї. Спогади про дитинство у неї сумні, тому що сім'я жила під страхом депортації. НКВС наводило на людей жах. Вивозили у Сибір за будь-що. Нерідко лише за те, що українець.

Коли Ірина вчилася у першому класі середньої школи № 87, їх було 56 учениць. У другому класі залишилося біля двадцяти п'яти. Решту вивезли. Найбільше Ірині Онуфріївні запам'яталось, як шукали вони маминого двоюрідного брата по тюрмах, його вивезли за те, що був господар. Згодом його реабілітували. Та сталося це вже після того, як він помер.

Запам'яталася школа, де все було поставлено в нестерпні умови «атеїстичного виховання»: дитину, яка йшла до церкви, ганьбили. Уже з дитячих років маленька людина вчилася маневрувати між двома світоглядами удома і в школі. А ще пам'ятає зруйновані стрілецькі могили, на які ходила ще з дитинства. Все це поступово відкладалося в

пам'яті і формувало в чистій душі нетерпимість до фальші, до тої дволикості, в якій змушували жити пришельці із Сходу.

Ірина писала вірші. Вона вчилася думати політично через поезію. Вірші стали засобом виявлення тих почуттів, того розуміння, що є свобода.

Відпрацювавши після закінчення школи два роки, вступила до університету на філологічний факультет. Закінчила вуз у 1964. А вже в 1965-му були заарештовані її найближчі друзі. Ірина залишилася на волі лише тому, що в неї народилася донечка. Однак чаша сія не минула, в 1972 році її було заарештовано за вірші і участь у Комітеті захисту прав людини. Коли її судили в липні 1972 року, в залі суду з'явилася її донька Дзвінка. Вона піднесла матері китицю живих квітів. КГБ-істи вхопили ті квіти і розчавили чобітьми. Дитина зойкнула зі страху. В очах матері з'явилися сльози. Але вона витримала. Сильні духом – не плачуть.

Через півроку був заарештований її чоловік Ігор Калинець, поет. Вони обоє дістали по шість років таборів суворого режиму. І по три роки заслання. Ірина Онуфріївна відбувала термін у Мордовському політичному жіночому таборі.

Про перебування їх разом у тюрмі чи на засланні, не могло бути мови. Це лише Володимир Ілліч у царській «тюрмі народів» міг порадити Надії Костянтинівні назвати себе його нареченою й приїхати до Шушенського. Щоб після прогулянок з рушницею на полюванні та зустрічей для обміну думками з товаришами по партії прийти додому і в сімейному затишку писати книгу про розвиток капіталізму в Росії.

Коли «любимий вождь всіх трудящих світу» візьме в Росії владу у свої руки, то не зможе без усмішки згадувати дворянську м'якотілість. Ось лєнінський лист від 11 серпня 1918 року, адресований пензенським комуністам.

«Товарищи! Восстание пяти волостей кулачья должно повести к БЕСПОЩАДНОМУ подавлению. Этого требует интерес ВСЕЙ революции, ибо теперь ВЗЯТ «последний

решительный бой» с кулачем. Образец надо дать.

1) Повесить (непременно повесить, дабы НАРОД видел) НЕ МЕНЬШЕ 100 заведомых кулаков, богатеев, кровопийц.

2) Опубликовать имена.

3) Отнять у них ВЕСЬ хлеб.

4) Назначить заложников — согласно вчерашней телеграмме.

Сделать так, чтобы на сотни верст кругом народ видел, трепетал, знал, кричал: ДУШАТ и задушат кровопийц-кулаков.

Телеграфируйте получение и ИСПОЛНЕНИЕ...

P. S. Найдите людей ПОТВЕРЖЕ.

Ленин».

Ленін прекрасно знав звідки йде гуманізм, і тому з весни 1922 року він планує широкомасштабну акцію: вислати за кордон всіх представників вільнодумуючої інтелігенції, яких він в листі до Горького недвозначно оцінив «как интеллигентов, лакеев капитала, мнящих себя мозгом нации. На деле это не мозг, а говно». 17 червня цього ж року він пише Сталіну: «выслать за границу безжалостно», «всех их — вон из России», «арестовать несколько сот и без объявления мотивов — выезжайте, господа!», «Очистим Россию надолго».

І дійсно «очистили», і надовго, зміцнивши Російську імперію вже не дворянську, а червону.

Коли Рональда Рейгана обрали на другий строк президентства, одне з перших привітань надійшло (наступного дня!) від жінок-політв'язнів малої зони мордовського селища Барашева. Малесенька смужка паперу, дрібненькі літери й підписи всіх жінок. Фотокопія послання з Мордовії з'явилась одразу в багатьох газетах США. Табірна адміністрація не на жарт перелякалася. Як? Жінки у той час навіть не спілкувалися між собою — хто в штрафному ізоляторі, хто в лазареті. А підписи — справжні, перевірили. Отже, ще одна таємниця для майбутнього.

Багато що в жінках-політв'язнях вражає. Але, насамперед, це дивне поєднання мужності, сміливості і безкомпромісності (що бракує значній масі чоловіків) із справжньою гуманністю і милосердям. Це, мабуть, пояснюється любов'ю до рідної землі і відповідальністю за загиблих, тобто глибокими моральними засадами.

«Милосердя не може бути абстрактним, а отже, й не може виконуватись кимось абстрактним, – вважає Ірина Онуфріївна. – Релігія також була зведена до «задоволення потреб», під яким розумілися культові відправи, а не людські чесноти. Спраглого напоїти, голодного нагодувати, сумного втішити – все це, визнане як основа основ релігії, нехтувалось у нас, бо в країні процвітаючого соціалізму не могло бути спраглих, голодних, сумних».

Ірина Калинець у виступах перед людьми доводила, що всіх християн повинна визначати взаємотерпимість. Але люди між собою повинні сперечатися, наприклад, за історію церкви. Це абсолютно нормальне явище, коли і в релігійному, і в духовному житті є плюралізм. Бо одноманітність страшна. Вона, як зима. Ніби прекрасно – все біле, але все мертво. А коли починається весна, все оживає, проростає з-під землі, часом штовхаючись між собою, бо хоче вирости. І це прекрасно, що все росте. Нам всім треба зрозуміти: розмаїття життя – це і є боротьба. Але вона не повинна бути боротьбою за знищення, вона повинна бути тільки боротьбою за життя.

3 листа до Генерального Секретаря ООН, 10.05.1973

День 12 січня 1972 року став початком нової хвилі репресій проти української інтелігенції. Нас переслідують і запроторюють у тюрми тільки за те, що ми, як українці, виступаємо за збереження і розвиток на Україні української національної культурної і мови. Репресії, проведені за той рік на Україні — це потоптання Деклярації Прав Людини радянською владою.

Ми є безборонні перед радянським беззаконним

судом. Нас засудили беззаконно і ми перебуваємо під сучасну пору в радянському політичному концтаборі **№ 8** в Дубровлазі в Мордовії. Ми не є згідні ані з однією точкою висуненого проти нас обвинувачення. Ми не просимо ласки, лише справжнього, справедливого і відкритого суду з обов'язковою присутністю на ньому представника Об'єднаних Націй.

Стефа Шабатура, Ніна Строката-Караванська і Ірина
Стасів-Калинець

Калинець Ірина.

Поезії

На дні мого життя

*На дні мого життя цілюща криниця.
Немає їй дна – струмить світло синє.
Впливають три казки,
Три сполохані птиці
з золотої колиски мого дитинства.*

*А перша казка про ясен місяць.
А друга казка про ясне сонце.
А третя казка про ясні зорі.
А перша казка про мого батька.
А друга казка про мою неньку.
А третя казка про всю родину.
Засвіти мені, ясен місяцю.
Обігрій мене, ясне сонечко
Заспівайте мені, сині зорі.*

*На дні мого життя криниця біла –
веди мене, коханий, до вінця.
Ця мить, що піснею дитинства віддзвеніла,
є без початку і без кінця.*

Балада про калинову віть

*Раз хлопець віть калинову приніс до хати.
І витесав сопілку, щоб, як в казці,
слова сирітки вбогої почути.
І попливла мелодія незнана
без слів, без слів,
але сумна, як чайки пісня на бездоллі.
Це ж певне недарма легенда гомонить,
що серце дівчини
у кетяги червоні перелилось.
І болотами, манівцями
через дебрі людського глуму,
пішов шукати
ту одну, єдину
в цілому світі калину.
А під калиною,
під тою ж бо єдиною,
дівчат і молодиць,
як мрій поводдя.
І кожна: хто кетягом червоним,
а хто листком
примаїлися.
І кожна казку ту одвічну знає
про край самотності і сопілчаний жаль.*

І розіпнуть тебе, і прокленуть

В. Чорноволу

*І розіпнуть тебе, і прокленуть,
І на іконах намалюють знову.
І ті жінки, що йшли з любов'ю,
На Тебе знов молитися почнуть.
І наречуть онуків і синів
Твоїм ласкавим іменем, мій друже.
І в спогадах далеких, небайдужих
Тобі дарують кілька тихих слів.
Лиш я для світу цього Міріям.*

Чорніє серце. Хижа моя тінь.
І світ за це платитиме мені,
Огудю, що краща від добра.

На кону пенька пукатого

<i>На кону</i>	<i>на ній вікна</i>
<i>пенька пукатого</i>	<i>із папороті білої,</i>
<i>маленький лісовик</i>	<i>у ній леже</i>
<i>під мухомором шапкою</i>	<i>із синього моху.</i>
<i>сторожить нашу хату.</i>	<i>Ходять по хаті</i>
<i>На ній стріла</i>	<i>казки для закоханих...</i>
<i>із сонячного околоту,</i>	

Вже літо літепле відлетіло

<i>Вже літо</i>	<i>Будуть зернята</i>
<i>літепле</i>	<i>зоріти рясно</i>
<i>відлетіло.</i>	<i>над ліщини</i>
<i>На осені підвіконні</i>	<i>пониклим віттям.</i>
<i>багрянець ранній...</i>	<i>Попливає шкаралупа</i>
<i>Лускає лісовик</i>	<i>місяця порожня,</i>
<i>місяця горіх дорілий</i>	<i>зачерпнувши води</i>
<i>під зеленою ліщиною</i>	<i>з лісової криниці.</i>
<i>кохання.</i>	<i>Лісовика ліщина</i>
<i>Вивтікали з місяця</i>	<i>припадає порохном,</i>
<i>срібні зернята.</i>	<i>а він сльози старечі</i>
<i>Даремне лісовик</i>	<i>стирає з обличчя.</i>
<i>бороду сіпає...</i>	

В кетягах зір

*В кетягах зір холонуть роси,
останні роси мого літа.
Вітри гудуть на жовту осінь,
тривожні й довгі, мов трембіти.
Вже сон спинивсь на мості клечанім,
де білі зоряться осоння.
А небо місяця монету
на щастя стискує в долонях.
Далеких весен звабний слід
пропав у мряці сивих мразниць.
В померзлу паморозь землі
дзеленькнув місяць
нам на щастя.*

ПОПОВИЧ ОКСАНА

Арей Богдан.

Оксана Попович

Оксана Попович, народжена 1928 р. в Івано-Франківську, заарештована в листопаді 1974 р. і засуджена за 62 параграфом КК УРСР в лютому 1975 Міжнародного Року Жінки на 8 років ув'язнення і 5 років заслання. Вперше була засуджена на 10 років ув'язнення в 1944 році за участь в українському визвольному русі. Після звільнення в 1954 році була цілком реабілітована. Повернулась з першого ув'язнення інвалідом. Обвинувачена у збиранні допомоги для українських політичних в'язнів. Повний інвалід. Перебувала в концтаборі ч.3 в Мордовії. Звільнилась у жовтні 1987 року. Відійшла в інший світ 22 травня 2004 року. Похована на Алеї Героїв у Івано-Франківську.

Вона збереглась одна з небагатьох. Сотні і тисячі її подруг загинули в концтаборах сталінських часів.

У неї завжди залишився спомин про юнацькі роки, коли вона вперше зустріла молодого хлопця, учасника

української визвольної боротьби. Вони дружили, мріяли про світле майбутнє.

Його розстріляли без суду. Оксана залишилася сама. Але мало смерті дорогої людини. Треба знищити і її. За те, що любила того, кого любити забороняв наїзник.

Її засудили на 10 років концтаборів, коли їй було 18 років. Десять років пониження, горя, страждань молодій дівчині. Це більше, як все життя в найбільших злиднях.

І кінець-кінцем — короткотривала воля. З першого ув'язнення вона повернулася знищена, інвалідом, виснажена.

Любила вивчати чужі мови, історію... Ходила знову в школу, яку не дозволили закінчити.

Вона не встигла відчувати, що таке воля: кругом бушувала жорстока дійсність. Людей знову саджали в тюрми і концтабори.

Треба було допомогти потребуючим. Треба дати моральну підтримку тим, хто такої підтримки найбільше потребував.

Вона знала, що це значить, коли про тебе — в підвалі тюрми, за залізними ґратами, чи за колючими дротами — коли про тебе хтось пам'ятає. Тоді людина оживає. Вона знає: боротьба не пішла намарно. Хтось про тебе згадує. Хтось продовжує те, чого тобі не довелося завершити.

Її забрали, коли вона мала пройти чергову операцію. Вона мріяла, що колись модерна медицина поверне їй змогу ходити без милиць, якими нагородило її перше ув'язнення.

В залі суду, яку охороняв цілий загін радянської таємної поліції, в середині між озброєними поліцаями сиділа жінка, тримаючи в руках милиці.

Куди ж вона може втекти? Її духа боялися всевладні судді.

Великий конвой супроводжував в далеку Мордовію жінку незламного духа.

Вона дивилася на рідні землі через щілину заґратованого вагона: чи повернеться колись? Чи почує ще бадьору пісню вільного народу?

СВІТЛИЧНА НАДІЯ

Арей Богдан.

Надія Світлична

Надія Світлична, філолог, нар. в 1936 р. на Донбасі, заарештована в квітні 1972 р. і засуджена в березні 1973 р. за ст.. 62 КК УРСР на чотири роки ув'язнення. Обвинувачена у переписуванні самвидавних творів. Перебувала ув'язнена в таборі ч. 3 в Мордовії. Була часто карана штрафним ізолятором за писання протестних листів та домагання статусу політичного в'язня. Після відбуття покарання була звільнена в травні 1976 року. Виїхала до США. Лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка. Померла 2006 р. Похована у Києві.

Дорога Надії Світличної з Донбасу, через Київ, аж до Мордовських концтаборів була довга.

Будучи студенткою філології в Харківському університеті, вона з повним запалом заповнювала кожну вільну хвилину в літературних гуртках, в гуртках самодіяльності.

Навколо неї кипіло життя. Життя, до якого вона не приглядалася. Вона була його активним учасником. Учасником і співтворцем руху шестидесятників.

Ім'я її брата, Івана Світличного, одного з найвизначніших літературних критиків 60-их років, не сходило зі сторінок республіканської преси.

Палкі дискусії, полеміка, розмови про велику літературу, про новаторів відбувалися в залах Київського університету, в часі прогулянок над Дніпром, в тіні київських каштанів, в Спілці Письменників України.

Але Київ поступово, після кількарічної відлиги, починає покривати марево страху.

Люди бояться говорити між собою, говорять півголосом, шепотом, щоби не почули в підслуховувальних апаратах.

Життя в такій атмосфері стає нестерпним: як можна

жити з людьми і нікому з них не вірити? – запитувала себе Надія. Вона мужніла серед труднощів і злигоднів.

Але жила надією. Надіялась, що її залишать і вона зможе виховувати свого сина, Ярему. Сталося інакше. Її забрали теж. Закинули, що переписувала самвидавні твори. В слідчій тюрмі держали її одинадцять місяців, бо не могли нічого знайти, за що можна б засудити невинну людину.

Вирок був жорстокий: чотири роки ув'язнення в концтаборах. І так почався новий період в її житті: за колючими дротами Мордовії, далеко від рідного народу, улюбленого сина.

Світлична Надія.

З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка.

10.12.1973

Арешти 1972 року, які завершилися судовими процесами з обвинуваченнями за статтею 62 Карного Кодексу УРСР, дали велику групу людей, яким винесені вирoki дали неписане право уважати себе політв'язнями, оскільки характер ст. 62 передбачає покарання за діяльність, спрямовану проти політичної основи СРСР.

І так я стала політв'язнем, хоч головною ціллю свого життя я уважала виховання сина. Фактично мене позбавили не лише свободи, але й материнства. В цьому немаловажну роль відіграла Загальна Декларація Прав Людини, прийнята Генеральною Асамблеєю в 1948 році і яка поставлена в основу міжнародного пакту про громадянські і політичні права людини — пакту, який був ратифікований урядом моєї країни якраз в році мого засуду.

Безоглядне довір'я по відношенню до таких важливих документів, як конституція СРСР і Декларація Прав Людини, привело мене в тюрму.

В моїй справі перевага показалася не по стороні конституційних гарантій свободи слова і гарантій, які впливають з міжнародних договорів про права людини. Перевага показалася по стороні вищезгаданого карного

кодексу, статті, за якою мене позбавили свободи і осиротили мою дворічну дитину.

Переглянувши моє відношення до Загальної Декларації Прав Людини, я розцінюю її, як провокаційний документ міжнародного характеру, котрий може служити пасткою для довірливих.

Заяви з приводу Міжнародного Року Жінки, 15.02.1975

1975 рік — Міжнародній Рік, Жінки — започаткувався в таборі жінок-політ в'язнів 12 грудня 1974 року. За спробу відзначити день прав людини покарали не тільки нас, але й наших малолітніх дітей і позбавили їх єдиного на рік побачення з нами.

У відповідь на це, ми відмовилися від примусової праці й таким способом запротестували проти законів, що допускають до пониження людської гідності й покарання дітей за провини матерів. Відірвані від рідної землі без будь-яких причин, ми вповні готові витримати всі пережиття, на які нас приречено (позбавлення побачень, права купувати продукти, запроторення в карний ізолятор від 13 до 21 днів, запроторення в таборову тюрму від 3 до 6 місяців), щоб тільки зберегти в собі почуття внутрішньої свободи.

Ірина Стасів-Калинець, Стефанія Шабатура, Надія Світлична, Ніна Строката-Караванська, Одарка Гусяк.

СЕНИК ІРИНА

Арей Богдан.

Ірина Сеник

Ірина Сеник, поетеса, нар. на 1925 р. в Івано-Франківську, заарештована в жовтні 1972 р. і засуджена в січні 1973 року за ст.. 62 КК УРСР на 6 років ув'язнення і 5 років заслання. Вперше була засуджена на 10 років ув'язнення в 1944 р. за участь в українському визвольному русі. Після звільнення в 1954 році була цілковито

реабілітована. Обвинувачено її за написання збірки віршів, в яких вона висловлювала свій український патріотизм, за оборону українських політичних в'язнів та за знайомство з деякими учасниками українського руху опору. Івалід ще з часу її першого ув'язнення. Героїня Світу (1998). Після звільнення жила в Бориславі. Львівської обл.. Померла Ірина Сенік 25 жовтня 2009 року. Спочила у відділі Дисидентів на Личаківському цвинтарі у Львові.

Усе життя – одна велика рана: від молодості до зрілого віку. Що примусило її страждати все життя? Чи в стражданні для свого народу вона знайшла щастя? Її щастям було жити у злиднях, бути постійно переслідуваною в ім'я свободи свого народу.

Відречення від своїх поглядів і переконань, зрада друзів могли зробити її упривілейованою людиною. Але її совість і біль народу не дозволили їй на це. Такою вона була.

Коли її вдруге судили, вона в залі суду вишивала. Одягнена в чорне, до всіх привітно усміхалася: до тих, які свідчили в її обороні і до тих, які свідчили проти неї.

За що можна було її судити? За минуле?

В часі Другої Світової Війни, молодого 18-річного дівчиною, вона брала участь в українському визвольному русі. Боролася за незалежність свого народу, проти всіх наїзників. За це її судили.

Відбула десять років ув'язнення. Вижила. Повернулася інвалідом. Працювала медсестрою. Хотіла робити добро потребуючим.

Понад все любила поезію. Тому й почала писати. Писала з юнацьких років. Її творчість – глибока лірика, в якій відображені не лише її особисті болі, але й болі її народу.

Коли знову Україною прокотилася хвиля репресій, арештів і судів, вона не могла мовчати. Вона знала, що за кожне слово в обороні ув'язнених українських патріотів її чекають довгі роки нового ув'язнення. Але чи може бути людина байдужою до долі тих, які бажають жити вільним життям?

Її забрали тоді, коли вже багато інших були засуджені. Вона інвалід ще з першого ув'язнення. За що можна було її судити? За вірш? За вишивку? За підпис в обороні друзів?

Коли проголосили вирок, вона встала, усміхнулася і ледве чутно сказала «дякую». Вона не просила помилування. Помилування наїзник дає лише рабам.

За нею замкнулася брама з колючого дроту Мордовського концтабору.

Що робила там жінка-інвалід? Чи писала вірші? Чи вишивала? Чи складала пісні поневоленого народу?

Сеник Ірина.

З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка.

05.12.1973

В святкових «рядках статуту ООН «Ми, народи Об'єднаних Націй, повні рішучості ... знову утвердили віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості» — в цих рядках була надія для цілих народів і для окремих людей, які волею різних обставин були далі дискриміновані до моменту проголошення статуту ООН.

Статут ООН, Загальна Декларація Прав Людини і впливаючі з неї міжнародноправні документи були створені тоді, коли в таборах Печори, Казахстану, Сибіру і Колими страждали ті, кому тільки смерть Сталіна принесла визволення.

Страждання в'язнів не лише виливались слізьми — вони стали джерелом високих стремлінь до свободи і віри в прогрес. З таборів тих часів багато пішло в поезію. Творчість бувших в'язнів стала вислідом і підсумком не (лише) особистої драми.

Ті, хто ступив на шлях творчості серед табірних мук і пониження, часом зливались зі своїм часом, деколи сперечались з ним і випереджали його. Сперечаючись зі своїм часом, з дійсністю, з епохою, — поет іде в реальний світ, котрий йому може і вдається деколи відкрити самому собі і своєму читачеві. Або навпаки — він здвигає між собою

і тими, для кого повинен писати, штучну стіну і вона стає для нього карою і мукою, яких не може створити жоден табір, ні колишній, ні сьогоднішній.

Мені, яка виплакала пережите в стрічках кількох сотен віршів, які я написала в ув'язненні, в тяжкі роки, не лише для мене, але й для моєї батьківщини, — довелось дожити до судових процесів над поезією і поетами.

Тому я, будучи колись в рядах членів ОУН, запитую Вас, Генеральний Прокуроре країни: чи можливо вести розмови про поезію в залах судових засідань?

Сеник Ірина.

Поезії

По краю урвища

<i>По краю урвища</i>	<i>що ж я впаду</i>
<i>нелегко йти</i>	<i>Моя дорога</i>
<i>коли над головою</i>	<i>ніколи не була</i>
<i>ясні зорі</i>	<i>ваганням</i>
<i>і урвище зове</i>	
<i>у глибину</i>	<i>каштани</i>
	<i>світить наді мною</i>
<i>хай все навколо</i>	<i>Свічки</i>
<i>гасне гасне</i>	<i>Львові</i>
<i>мені углиб</i>	<i>не плач</i>
<i>зорею треба</i>	<i>над моїм</i>
<i>впасти</i>	<i>безталанням</i>

Хата без квітів

<i>Хата без квітів</i>	<i>коханий</i>
<i>Не хата</i>	<i>соняхом жовтим</i>
<i>серце без любови</i>	<i>в моєму житті</i>
<i>не серце</i>	<i>зацвіти</i>

Всю ніч мели й мели сніги

<i>Всю ніч мели й мели сніги моєї туги килимом білим падали на серце і марилося мені що вуглики твоїх очей</i>	<i>жеврять у цій завії і мою тугу розтопити прагнуть даремно марилося сніги моєї туги мели й мели Всю ніч.</i>
--	--

Ти квітку мук

<i>Ти квітку мук Із гордих рук У мої передав.</i>	<i>Щоб берегла Ціле життя Безвучно Прошептав</i>
---	--

Сонце на небі

<i>Сонце на небі виводить гаївку бруньками набухли дроти</i>	<i>А прагнень кораблик із Гавані серця Рветься в далекі світи.</i>
--	--

Лиця квадратів

<i>Лиця квадратів, Шалики червоні, А по серцях наших Копитами коні, А по серцях наших Копита, копита... Кажуть, наша правда В Тайшетах зарита,</i>	<i>Кажуть наша правда В Мордовії та в Норильських, А тут повсякденно Наруга, злочинства. Це – кати Шевченка, Курбаса, Косинки, Це тавром на лицах їх ганебні вчинки.</i>
--	--

Як ластівка

<i>Як ластівка</i>	<i>одну соломку</i>
<i>що повернулася</i>	<i>моїх дум</i>
<i>з далекої дороги</i>	<i>мрій пір'ячко одно</i>
<i>під крилом</i>	<i>одну травичку</i>
<i>твого серця</i>	<i>бажань нетутешніх</i>
<i>гніздо зліпити</i>	<i>часом хлопчиська</i>
<i>Прагну</i>	<i>люблять розбивати</i>
<i>щодень у дзьобі</i>	<i>ластів'ячі гнізда...</i>
<i>приносила б</i>	

Коло нашого двора

<i>Коло нашого двора</i>	<i>Обійде та казочка</i>
<i>Кам'яна гора.</i>	<i>Доколя Вашого дворочка</i>
<i>Осиковий кіл.</i>	<i>И сяде собі на воротях</i>
<i>Огняна вода;</i>	<i>У червоних чоботях</i>
<i>Що лихе іде,</i>	<i>З огненним мечем —</i>
<i>На гору ся вб'є</i>	<i>Що добре — пропустить,</i>
<i>На кіл ся проб'є</i>	<i>Що лихе — зітне!</i>
<i>В річці згорить.</i>	

У дзвіниці мого серця

<i>У дзвіниці мого</i>	<i>хай лунають</i>
<i>серця сколихнув</i>	<i>передзвони</i>
<i>ти дзвони радості</i>	<i>дзвони дзвінко</i>
<i>ллеться</i>	<i>в серця дзвони</i>
<i>ніжний передзвін</i>	<i>радість тільки</i>
	<i>не розбий</i>

Кожен вечір

Кожен вечір
Йду назустріч тобі
Моє незнайдене Щастя.
В лісі моєї уяви
Травня зелений ліжник
застеляю
щоб навкіл
все цвіло
волошково
серця свого
синь висипаю.

Йду назустріч тобі
а ти забарився.
Якби знав ти
як я мучусь тобою
як тебе я кохаю
ти поміг би мені
сумувати
так ніхто ще
тебе не кохав
так ніхто більш
не буде кохати

П'янке суцвіття черешень

П'янке суцвіття черешень
У мої вікна заглядає
на віях Грудня гасне день,
короткий день згасає.
О, якби згасла моя пам'ять,
Якби позбутися видінь!

Та в моїм серці біла зам'ять
І нетривкого щастя тінь.
А сніг паде, все засипає
Грудневий біло-білий сніг
З-під того снігу розцвітає
Черешня споминів моїх.

Будь моїм бодем

Будь моїм бодем
бодем нарізним
мукою серденька
будь
моє життя
лиш тобою пульсує
тобою для мене

світиться звук
ти в моїй долі
дзвениш весною
дзвениш в уяві
як пімста
розлук

Вечірній Київ затишає

<i>Вечірній Київ затишає</i>	<i>До тебе йду щодень на прощу</i>
<i>Софія Київська мовчить</i>	<i>Тобою зачарована стою,</i>
<i>Лише Оранта прикликає</i>	<i>Тебе у серці своїм ношу</i>
<i>Із глибини віків гонців.</i>	<i>Тобі всі думи віддаю.</i>
<i>Ти купино неопалима</i>	<i>Ти купино неопалима,</i>
<i>Народ тобою завжди жив</i>	<i>Який митець тебе створив</i>
<i>Моя Стіно ти нерушима,</i>	<i>Моя Стіно ти нерушима,</i>
<i>Моє ти диво серед див.</i>	<i>Моє ти диво серед див.</i>

Як добре, що є спомини

Як добре, що є спомини.
Як добре, що можна на крилах фантазії
полетіти
в дитинство і забути про все навіки.

Як же рідко вікторія — регія розцвітає в садах

Як же рідко вікторія — регія розцвітає в садах
Хай же Львова чарівна елегія
Вам присниться хоч в снах.
Хай знайомих каштанів свічки
В храмі споминів знов запалають,
А думки, як червоні чічки
Ваші дні безупинно квітчають.

Смола й вогонь

<i>Смола й вогонь за</i>	<i>а я за пестоці</i>
<i>гріх кохання</i>	<i>твоїх долонь</i>
<i>так шепче</i>	<i>згоріла б і зарання</i>
<i>розум навісний</i>	

На долині нарцизи

<i>На долині</i>	<i>мого смутку</i>
<i>нарцизи</i>	<i>Карпати</i>
<i>вище лінія</i>	<i>моєї туги</i>
<i>білих снігів</i>	<i>білі Карпати</i>
<i>а ще вище</i>	<i>моїх</i>
<i>Карпати</i>	<i>незабутніх мрій</i>

Таких як я не друкують

*Таких як я не друкують, а я не вмію інших віршів писати.
Хочете послухати мій мінор, що завжди в серця смуток
невгамовний переливається? Прошу, це ж провідна неділя і
в голові від гаївок нестерпно боляче.*

Опускаю рамена

*Опускаю рамена,
І в задумі читаю Верлена,
А надворі так плавно листочки злітають
Серце моє зовсім не втішають
Осінь...*

*Сподівання на гілці часу не дозріли,
як листочки з дерев облетіли.
Вечорова задума сідає на стінах,
А Верлен на колінах...
Осінь...*

*Хризантеми і айстри осінньо багрянні,
А дороги життя ще и досі незнані
І думок розтягнулась антена
Я не всилі читати Верлена...
Осінь...*

На годиннику Північ

<i>На годиннику</i>	<i>обіцяє Північ</i>
<i>Північ</i>	<i>мені забуття</i>
<i>Виблискує</i>	<i>сни казкові</i>
<i>зеленим стрибунцем</i>	<i>мені обіцяє</i>
<i>і заглядає</i>	<i>а я не хочу</i>
<i>в моє серце</i>	<i>нині казки</i>
<i>їй хочеться</i>	<i>я хочу</i>
<i>щоб я не думала</i>	<i>дійсності</i>
<i>про тебе</i>	<i>а я про тебе</i>
<i>скоріш прикрила очі</i>	<i>хочу думати</i>
<i>фіранкою вій</i>	<i>про тебе</i>

Твої очі для мене тайна

<i>Твої очі</i>	<i>побачити</i>
<i>для мене тайна</i>	<i>звичайнісінькі</i>
<i>часом здається</i>	<i>байдужі очі</i>
<i>що вони виплили</i>	<i>а я люблю</i>
<i>з легенди</i>	<i>легенди стародавні</i>
<i>як озеро інків</i>	<i>хоч кажуть</i>
<i>часом здасться</i>	<i>що вони вигадані</i>
<i>що твої очі</i>	<i>хіба твої очі</i>
<i>плавають</i>	<i>вигадка</i>
<i>в хмарах легенд</i>	<i>хіба в них</i>
<i>не хочу щоб</i>	<i>не прихована</i>
<i>розсіялися хмари</i>	<i>тайна</i>
<i>бо могла би</i>	<i>як в озері інків</i>

Надворі весняно

Надворі весняно. Травень.
Все цвіте. А в моїм серці смуток невгамовний
розцвів барвінком синім ...
Так — так.

*Туга — постійна величина мого життя.
Туга за втраченим ...
А може туга за незнайденим.*

*Сеник Ірина.
Уривки з листів*

Хай цвітуть фіалки серця навіть в люту стужу.

*Через тиждень свята.
Але я не відчуваю святкового настрою.
Весна ніколи не приносила мені радості.
З першими квітами весняними розцвітає невимовна
туга, яка видзвонює у дзвоники конвалій,
а вечорами так щемко горить серед неба зорею.*

*Я захоплена цим шедевром (Київською Софією) і як
лиш буваю в Києві завжди йду зі своєю зажурою до
Оранти. Як вона вкоює біль, гасить неспокійну
самотність!*

*Я була на незвичайно цікавій екскурсії:
Крилос, Галич, Бурштин, Рогатин...
Захопленню немає кінця.
Справді, скарги нашого народу невичерпні.
Я горда, що народилася саме українкою!*

*Людська мова надто вбога, щоб передати гаму
виношених в серці почувань.*

*Матеріальна сторінка життя ніколи не грала у мене
ролі, я майже ніколи не придаю ваги тим аспектам
щоденного життя, яким заклопотана добра половина
людства.*

*Для мене ціль життя — творити добро!
Для мене насолода — це квіти, поезія, вишивка.
Я вже не молода, втратила здоров'я, не маю всіх тих
даних, яких тепер шукають сучасні чоловіки.*

*Я вірю в Карму. Моя карма — самотність.
Іноді пишу. Це внутрішня потреба мого «я».
Пишу для себе.*

*Так, вже хочу тепла і сонечка.
Тут надто довга зима, а щойно січень пройшов.*

СТРОКАТА НІНА

Арей Богдан.

Ніна Строката-Караванська

Роки тому назад, Ніна Строката не могла й подумати, що в дорослому віці вона буде політичним в'язнем.

Родинна атмосфера ніяк не могла цього віщувати: її батько, вчений економіст, працівник дослідного інституту віддавав усе, щоби його донька здобула професію та була корисною для власної спільноти.

Молода дівчина захоплювалась навчанням, вона хотіла служити людям, з якими ділила хвилини радості й злигоднів.

Коли на Одещині поширилася епідемія холери, вона до самозаперечення кинулася на боротьбу з цим нещастям.

Вона знаходила час на дослідну й наукову працю, брала участь в наукових конференціях з мікробіології і епідеміології. Вислід своїх наукових досліджень публікувала у всесоюзних і республіканських журналах і збірниках.

І раптом — що це?

В розгарі праці вона відкриває страшні національні й соціальні нерівності народу, з якого вона вийшла, якому служила.

В 1961 році вона вийшла заміж за письменника й перекладача Святослава Караванського, учасника українського визвольного руху в часи Другої Світової Війни.

Його засудили після війни на 25 років ув'язнення. Згодом звільнили і реабілітували. Перед ним відкривалися нові творчі горизонти, його твори публікували

республіканські журнали, його визнали, як талановитого письменника.

В подружньому житті вони взаємно себе доповнювали, себе розуміли. Вони бачили дискримінацію українців, євреїв, татарів...

Караванський писав листи, петиції... І знову опинився за ґратами Володимирської тюрми.

Чи зрадити чоловіка? Чи відректись його поглядів в ім'я особистого вигідного життя?

Ні. Ніна Строката цього зробити не могла.

Вона Гранітом стала поруч свого чоловіка. Вона знала, що він прав.

Вона вибрала ув'язнення, пониження і втрату професії. Але зрадити не могла.

Витримати в ув'язненні допомогли їй мікробіологи з різних країн світу. Вона була першим мікробіологом, що в час ув'язнення стала членом Американського Товариства для Мікробіології, АСМ.

Це скріпило її віру в людину. І ця віра допомогла їй витримати.

Після звільнення в грудні 1975 року її вислали відбувати один рік заслання.

З притаманним їй оптимізмом, вона дивиться в майбутнє свого народу, який бачить вільним і щасливим.

Строката Ніна.

З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка.

10.12.1973

Я не уважаю, що наш час залишає людині лише один вибір — чиїм бути епігоном.

Для мене вже давно стало правилом не вступати в діалоги з тими, хто постійно перебуваючи в стані офіційної ейфорії, здібний будь-який діалог обернути в особистий монолог. Часом я змушую себе висловити свої думки про те, що становить зміст деформацій, питомих суспільству, в котрому я живу.

В цьому році ратифіковано відомі Вам пакти, які виходять з Загальної Декларації (ООН). З того моменту всі органи інформації (СРСР) охоплені однією ідеєю: доказати громадянам Радянського Союзу, що існують якісь не лише державні (цебто вищі) інтереси, заради яких необхідно обмежити громадянські і політичні права. Саме ці обмеження представляється як суть соціалістичної демократії.

Виправно-трудова колонія, як і кабінети слідчих КГБ чи залі судових засідань — не найбільш оптимальні з імпульсів, які збуджували б відкриту дискусію.

Якщо право влади над думкою становить суть соціалістичної демократії, то кожний буде правий, хто почне відкидати існування такої демократії. Або, може, контроль над думкою — це невідома мені, через мою ізоляцію, поширена диспозиція статті 62 Карного Кодексу УРСР (і відповідних їй статей в інших республіках)?

ШАБАТУРА СТЕФАНІЯ

Арей Богдан.

Стефанія Шабатура

Стефанія Шабатура, мистець-килимар, народжена в 1938 р., заарештована в січні 1972 року, засуджена в липні 1972 р. у Львові за ст.. 62 КК УРСР на 5 років ув'язнення і 3 роки заслання. Обвинувачено її за активну участь в обороні ув'язненого українського історика Валентина Мороза та інших українських політичних в'язнів в СРСР, за виступи проти русифікації в Україні і за політичні мотиви в її мистецьких творах. Співавторка багатьох протестних листів. Під час її перебування в таборі ч. 3 в Мордовії таборова адміністрація часто її репресувала, забороняючи малювати і саджаючи на довгі місяці в штрафний ізолятор. В січні 1977 року була звільнена з концтабору і вислана на заслання в Сибірі. Померла 17.12.2014. Спочила на полі почесних поховань Личаківського цвинтарю у Львові.

З дитинства її полонило мистецтво. Вона любила природу рідного краю, любила історичну старовину, відображену в мистецтві – картинах, килимах, українській вишивці, різьбі. В юнацькі роки вона й не думала, що опиниться колись в Мордовських концтаборах. Вона вчилася, бо хотіла бути однією з кращих: відобразити у своїй творчості душу народу, його болі і радість, тривогу, історичне минуле і сучасні стремління.

В кожному жанрі мистецтва вона виявляла не абиякий талант. Але вибрала сюжетно-декоративний килим, бо саме у цьому жанрі їй здавалося, що занепадає українське народне мистецтво.

Від самого початку, ще будучи студенткою, вона звернула на себе увагу. Вона брала участь в місцевих і республіканських виставках. Про неї прихильно писали республіканські видання. Про неї писала велика шеститомна «Історія Українського Мистецтва».

Ще кілька місяців перед арештом, вона брала участь в республіканській виставці в Києві. За своєю природою, як мистець, який боліє долею свого народу, вона не могла мовчати. Не могла мовчати, коли бачила кругом безправ'я. Вона ризикувала своїм мистецьким майбутнім, ставлячи підпис в обороні незаконно засуджених українських культурних діячів. Ризикувала своїм власним життям, підносячи голос проти беззаконня. Творила те, що диктувала її душа, керуючись завжди принципами свободи творчості.

Вона знала, що її твори можуть бути заборонені і ніколи не дійти до очей глядача. Але вона не могла піти на компроміс з духовною порожнечою і свавіллям.

Гідність і чесність людини в країні свавілля і беззаконня приводить кришталево чесну людину за тюремні ґрати. Так сталося з нею.

Десь далеко в Мордовському концтаборі ч.3 вона вимірювала нові твори далеко від прозрілого ока жорстокого наглядача, аж до січня 1977 року, коли її вислали на трирічне заслання. По звільненні жила у Львові.

Шабатура Стефанія.

З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка.

07.12.1973

«З роздумів в першу річницю після присуду»

Вироки судів (в СРСР) не завжди переконуюче доказують вину засуджених, але тим не менше прирікають молодих, талановитих здібних до творчої праці людей на бездумну втрату сил і часу в місцях втрати свободи.

І ось таборова адміністрація почуває себе переконаним захисником державних інтересів, вимагаючи, щоби член Спілки художників шив рукавиці не менш успішно, як колись виконував свою творчу роботу. Але цей маоїстський підхід перевиховання творчого інтелігента в цеху — породжує тип інтелігента, який не дає культурних цінностей.

Середньовічна інквізиція спалювала за єресь художника або його праці. У другій половині XX століття художників уже не палять і навіть не розстрілюють, їх засуджують на перевиховання в таборах суворого режиму. Але той режим і є інквізиторським вогнищем, яке спалює творця і те, що він міг би створити.

В старовинній історії людства не так було. Продали в рабство Платона. Відрізали голову Томасові Мору. Зробили божевільним Чаадаєва. Стогнав у «Мертвому домі» каторги Достоевський. Тарас Шевченко відбував покарання без права писати і рисувати (до речі, цю форму покарання застосовують в місцях ув'язнення теж до мене, художника, не без Вашої співучасті). Виє Й. Якір, який ідучи на смерть, благословляв свого вбивцю Сталіна. Вили всі ті, чию долю визначував Ваш попередник, але я про них не згадую: тут мене чекає стид за діла і безділля Ваших колег того часу.

Потомки будуть говорити про наші часи, як про часи великих наукових і технічних досягнень, але лише не як про часи гармонійного розвитку особистості. Про який розвиток може бути мова, коли кровоносні судини культури

періодично перерізують в кабінетах слідчих і залах судових засідань?

Але як довго може це діятися безкарно?

Може Ви поділяєте концепцію Шервуда Андерсона: «Кожна людина на цьому світі — Христос і кожний буде розп'ятий»? Якщо так, то я згідна бути розп'ятою за мою землю, за мій народ, котрому не дають випрямитися на цілий зріст або орди Батия, або поневолювачі «царствующого дому», або діяльність Ваших колег, колишніх і теперішніх.

Шабатура Стефанія.

Прийти і вмерти на своїй землі

Ще того віку вистачить,

ще того

життя полинного, щоб вік перебрести,

лишивши цю пустелю,

як хрест

лишають на могилах...

Злого,

найзлішого не вигадати дня,

ніж цей, розп'ятий на дротах

ослизлих...

Як вечорова кров

забризне

на обрії неба, я твоє ім'я

повторюю в молитві.

Шепіт гасне,

як гаснуть зорі в вечоровій

млі.

Ще того віку вистачить

для щастя —

прийти і вмерти

на своїй землі.

За виданнями:

Нездоланний дух. Мистецтво і поезія українських жінок-політв'язнів в СРСР. — Балтимор — Чікаго — Торонто — Париж: Українське вид-во «Смолоскип» ім.ю Василя Симоненка. 1997.

ШЛЯХ НАДІЇ СВІТЛИЧНОЇ З НЕВОЛІ

Табір ЖХ-385/3-4, Потьма, Москва, Луганськ, Краснодар,
Лисичанськ, Київ

Мордовський політичний табір ЖХ-385/3-4

Тюрма в Потьмі

Пресненська тюрма в Москві

Світлична Надія.

Екскурсія під конвоєм

Наприкінці березня 1976 року мені, в'язневі Мордовського жіночого політичного табору ЖХ-385/3-4, скомандували: «На етап, с вещами!».

18 травня мав закінчитися мій 4-річний термін ув'язнення, тож ця команда майже нікого не здивувала: певно, перед звільненням опікуни з КГБ хочуть спробувати якісь інакші методи перевиховання в умовах Саранської або Київської тюрми, а то й розкрутити на новий термін, оскільки «на путь перевоспитания» я не стала і не збиралася ставати.

З українок у зоні лишалися ще: Ірина Калинець, Марійка Пальчак, Оксана Попович, Орися Сеник і Стефа Шабатура. Дарка Гусяк (після 25-річного терміну) і Ніна Строката на той час уже вийшли на волю. Роздавши посестрам, що лишалися в зоні, свої немудрі речі, раба Божа поїхала, етапом до Потьми, далі — до Москви.

У московській пересилці мене раптом запитали, як я переношу літак. «Раніше було нормально, тепер — не знаю», — відповіла я і подумала, що повезуть, отже, до Києва, де я жила перед ув'язненням і під час слідства.

Справді, наступного дня мене підвезли воронком до порожнього літака, де я стала першим пасажиром. Потім почали заходити інші (й інакші — звичайні) пасажирки. Сидячи в кутку останнього ряду хвостової частини літака, я раптом відчула гостре бажання вигукнути цим людям якусь фразу про себе і про таких, як я, в'язнів радянських концтаборів. Я гарячкове перебирала в голові різні варіанти тієї фрази. Знала, що вигукнути більше однієї короткої фрази не дадуть: поряд і переді мною сиділи специфічні дебелі «пасажирки в цивільному». Я розуміла, що це — спецконвой, готовий одразу заткнути мені рота. Далі я уявила, що для збентежених слухачів (якби такі виявились у літаку) вони заготували переконливе пояснення: веземо психічно хвору,

але не турбуйтеся, вона під надійним наглядом і не становить, мовляв, для вас небезпеки, хоч і буйна. Уявивши себе збоку, я збагнула, що жодне моє слово не сколихне сумління присутніх у літаку: в чорній казенній хустці, в бушлаті й табірних черевиках «что ты, что ты», із зацькованими неволею очима, я, певна річ, мала вигляд душевно хворої. Тож довелося погасити в собі бажання навіть пробувати говорити про політичні ув'язнення тут і тепер.

Стюардеса казенно оголосила про початок рейсу Москва — Луганськ. І тут мої напружені нерви здали, зі мною сталася істерика. Чому Луганськ, я ж маю летіти до Києва!

Луганська область — моя батьківщина, але ж в'язням, не влаштовують екскурсій на батьківщину! З найближчої рідні в рідному селі живуть моя мама-удова й сестра Марія з родиною. А в мамі живе мій уже 6-річний син Ярема. Правда, формально мамі постановою КГБ заборонили виховувати мою дитину, якій на час арешту в 1972 р. було 2 роки. Мотив: надто мала (колгоспна) пенсія і мамина неблагонадійність, бо двоє з маминих трьох дітей (я і старший брат Іван, засуджений за тою самою 62-ю статтею до 12 років таборів і заслання) — особливо небезпечні державні злочинці, тож довірити мамі виховання внука не можна. Тимчасовими опікунами Яреми оформили мою сестру з чоловіком, які жили в тому самому селі. А що вони обоє працювали, то фактично мама доглядала і мого сина, і сестриних, трохи старших за нього доньок.

Мене вдарило громом припущення: з сином (а може, з мамою?) щось сталося. І як я не кусала губи, як не переконувала себе, що якби з ними справді, не дай Боже, щось сталося — мені б навіть не сказали нічого — це я твердо знала з практики гуманної пенітенціарної системи в Радянському Союзі. Та істерика не припинялася всю дорогу до Луганська.

А там почалися звичайні в'язничні клопоти: обшук, під час якого в мене забрали саморобний натільний хрестик із

ниток — і я одразу оголосила голодовку (бо як я ще могла протестувати в тих умовах?), влаштування в переповненій тюремній камері з суцільними «двоповерховими» нарами (я опинилася, наче в труні, під віком другого поверху), сякі-такі знайомства зі співкамерниками-кримінальницями.

«Двоповерхові» тюремні нари

Так минув майже тиждень без жодних пояснень, хто й навіщо викликав мене до Луганська. Нарешті покликали на першу розмову, зовсім не схожу на допит — так собі просто знайомство з новим куратором — майором Отставним з Луганського обласного відділу КГБ, світські розмови з ним «на вільні теми». Жодних пояснень причини мого приїзду. Тільки як я спитала, який сенс був у тому, щоб мене так спішно літаком везли до Луганська, без потреби викинувши гроші на 4 авіаквитки, — майор уточнив, що квитків було не 4, а 5 (видно, ще хтось конвоював мене десь посередині літака) — ото й усі пояснення.

За якийсь час мені дали побачення з сестрою Марією (тепер уже й вона, і її чоловік лежать поряд із батьками на сільському цвинтарі в Половинкиному під Старобільськом). Несподівано нас із сестрою повезли (не воронком, а якимось

«Москвичем», чи «Волгою») до Краснодарського музею «Молодої гвардії».

Опинившись уперше за чотири роки серед людей і відкритого простору, відчуючи, як музейна підлога вислизає з-під ніг, я вчепилася рукою за сестру і мало що пам'ятаю з розповідей персонального гіда. Найбільше я боялася, як сприйму мозаїку на тему подвигу молодогвардійців. Річ у тім, що співавтором і душею мозаїки була моя близька подруга Алла Горська, вбита за нез'ясованих (досі!) обставин наприкінці 1970 року. Серед авторів мозаїки імені Алли Горської не було названо, та я була до цього готова, адже офіційно її вважали запеклою антирадянщицею, хоч не встигла вона побувати ні під слідством, ні під судом.

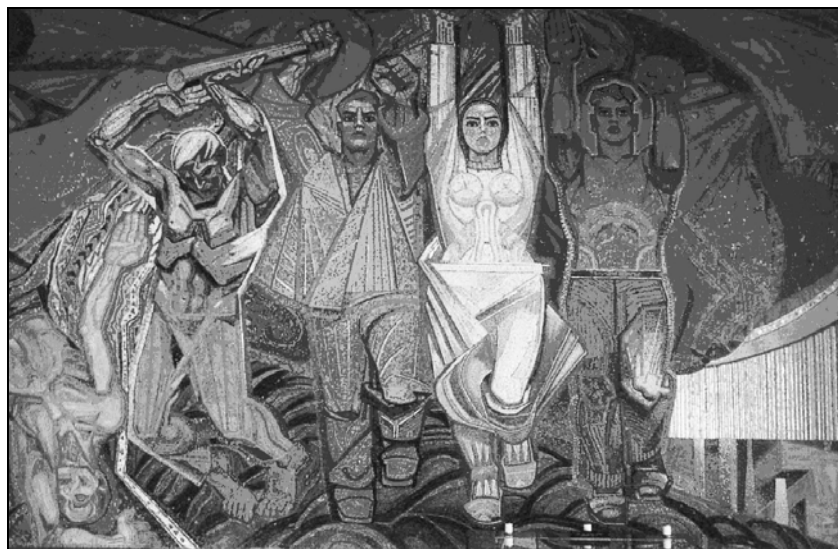
Мозаїка була останнім експонатом у Музеї, після чого мені запропонували зробити запис у книзі відгуків. У мене було єдине бажання — швидше б скінчилася ця абсурдна екскурсія, це нестандартне побачення, швидше б вирватися звідси на волю, тобто в камеру! І я відмовилася від книги відгуків. Слава Богу, відбула, і навіть досить гідно, зціпивши зуби, але без істерики.

За якийсь час мене знову (цього разу без сестри) посадили до комфортабельної «Волги» («два жандарма по бокам») і повезли до Лисичанська. Там живе моя двоюрідна сестра, з якою пропонували побачення, але я відмовилася, мовляв, якщо вона захоче, побачимося після звільнення.

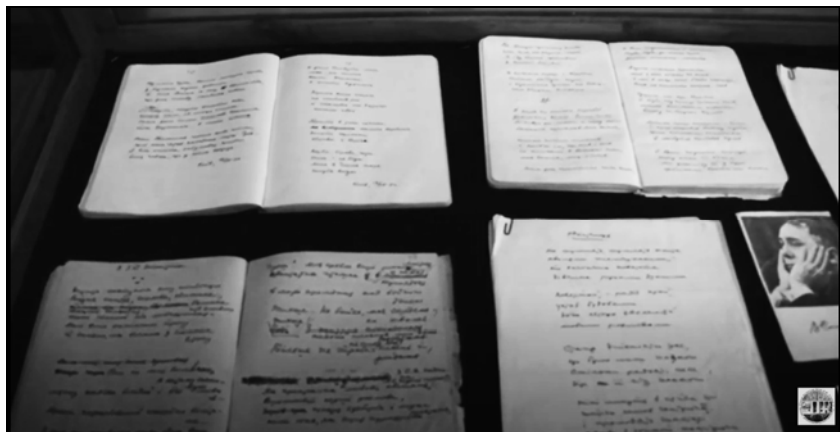
Приїхали до Лисичанського райвідділу КГБ. А далі поїхали до літературного музею Володимира Сосюри, в супроводі працівника (може, начальника) райкультвідділу. Музей був невеликий, здається, всього дві кімнати, людей не було, відчинили його тільки заради мене з почтом. Екскурсовод (той самий працівник культвідділу) був дуже уважний, навіть подарував мені путівничок по Лисичанську з люб'язним підписом на титульній сторінці, а вкінці теж запропонував лишити запис у книзі відгуків.

Музей Молодогвардіців, м. Краснодон

Мозаїчне панно «Естафета». 1976 р. 100 кв. м., м. Краснодон,
музей Молодогвардійців»
Автори А.Горська, В. Зарецький, б. Плаксі

Рукопи В. Сосюри. Музей В. Сосюри в Лисичанську

Я була вже досвідченим спецекскурсантом, почувалася значно вільніше, ніж першого разу. Тож, узявши поданий учнівський зошит, написала пару банальних фраз про соловейка української поезії і підписалася: «Політв'язень Надія Світлична». Після цього я показала зошит своєму кураторові — майорові Отставному, спитавши (дослівно): «Чи Вас не обшокує такий запис?», Майор саме жваво розмовляв з іншими учасниками дійства і, не глянувши на зміст запису, підмахнув свій підпис під моїм. Для мене це був момент величезної моральної перемоги, чи, висловлюючись, тюремним жаргоном, момент несказанного кайфу. На цьому екскурсія під конвоем закінчилася, а коли і як видирали сторінку з крамольним підписом, я вже не бачила, не знаю.

На зворотній дорозі до Луганська я задавала майорові Отставному деякі риторичні запитання. Наприклад: «Цікаво, як Ви представляли мене працівникові культвідділу — як канадську емігрантку?». Або: «Я розумію, як ви в 30-х роках заганяли в'язням голки під нігті Але я зовсім не розумію, навіщо Ви тепер влаштовуєте такі екскурсії — хіба, щоб я гостріше відчувала ввечері мат у камері?». Відповіді були обтічно-люб'язні.

Ще в пам'яті лишилося, як ми дорогою заїжджали до

якоїсь кав'ярні і мені дали меню, щоб вибрати перекуску. Я вибрала сирники (не куштувала ж бо їх 4 роки) і почувалася дуже незграбно, бо вперше після арешту взяла до рук виделку — в тюрмі і в таборі дозволено їсти все лише дерев'яною ложкою. Але це — деталі, про які, може, й не варто згадувати.

Мети моїх неординарних екскурсій ніхто мені офіційно не пояснив. Але згодом я сама збагнула, що кагебістів турбувала відсутність у моєму вирокі заслання. Тож мене всіляко схиляли оселитися десь на Луганщині (от хоч би в Краснодоні, або в Лисичанську — майже, як Пушкін у Михайлівському). А там пришили б мене адміністративним наглядом — і маєш ізольоване (але ж добровільне!) заслання. Та я вперто домагалася повернення до Києва (Я ж маю право? — Звичайно, звичайно), і 18 травня мене звільнили з Луганської пересильної тюрми із маршрутним листом до Києва.

Подарований у музеї В. Сосюри путівничок Лисичанська — 12 травня 1976 року — свідчить, що ця екскурсія під конвоем відбулася за 6 днів перед виходом у "велику зону".

«Бахмутський шлях». № 1-2. 2005., с. 84-86.

НАДІЯ СВІТЛИЧНА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

Родина Надії Світличної в США

Ярема Світличний, Іван Стокотельний, Павло Стокотельни,
Надія Світлична, Микола Горбаль

На весіллі сина Івана. У першому ряді зліва: Іван, Надія, Кристін – невістка Надії; В другому ряді зліва: Велес – внук Надії, Павло Стокотельний – чоловік, Ярема – син Надії

Н. Світлична (в окулярах) на засіданні Управи ОУПС. 2000 р.

Андрушків Світлана.

Калейдоскоп жіночого життя

У травні ц. р. була звільнена з Мордовського концтабору ч. 3 політичний в'язень Надія Світлична. Вона була заарештована в квітні 1972 року за т. зв. "антирадянську діяльність" і засуджена на 4 роки позбавлення волі. Надія Світлична народилася 1936 року в Донбасі. Вона закінчила Київський університет. У 1969 році одружилася з Д. Шумуком. У них є син Ярема.

Журнал «Наше життя», 1976, ч. 7, с. 16.

Телеграма СУА

ВІТАЄМО НАДІЮ СВІТЛИЧНУ СИНІВ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ!

Головна Управа Союзу Українок Америки саме відбувала свої річні наради дня 15 жовтня 1978 р., коли прийшла вістка про те, що Надія Світлична прибула до Риму. Присутні прийняли вістку з радісним ентузіазмом та зразу постановили вислати Надії Світличній привітальну телеграму такого змісту:

Дорога Пані Надіє!

Ми, жінки згуртовані у Союзі Українок Америки, вітаємо Вас у вільному світі та запевняємо Вас у нашій приязні і готовості до підтримки в майбутньому. Щастя, Боже, Вам і Вашим найближчим!

Союз Українок Америки

Телеграму вислано до Риму, де в пансіоні при церкві Сергія і Вакха перебувала Надія Світлична.

Вслід за тими словами присутні одноголосно вирішили прийти теж з матеріальною допомогою Надії Світличній. Гроші вислано телеграфічним переказом, а присутні на нараді голови Окружних Управ одержали листи для збірки грошей через Відділи СУА.

Уже наступного дня одержав СУА вістку, що Надія Світлична з радістю одержала наш привіт і щиро за нього дякувала.

Про привіт і готовість допомогти Надії Світличній радіо "Свобода" передало наступного вже дня вістку на Україну.

Журнал «Наше життя», 1978, ч. 10

Любович Уляна.

Слідами провини і кари Надії Світличної

Світлина Надії Світличної з її двома синами, зроблена вже, мабуть, у Римі, особливо зворушлива. Пригадуються її слова з одного із численних її звернень до «владь імущих» СРСР: «я стала політв'язнем, хоч головною ціллю мого життя я уважала виховання сина. Фактично мене позбавили не лише свободи, але й материнства».

Дивлячись на цю світлину мимоволі дивуєшся: який же злочин могла вчинити ця жінка, яка з такою ніжністю і турботою глядить на своє немовля, до якої з любов'ю притулився другий, уже більшенький синок.

Тож підімо слідами її життя і її «злочинів».

Надія Олексіївна Світлична родилася в Донбасі, студіювала на філологічному факультеті Харківського Університету. Після студій працювала в київській радіостанції, а опісля від 1968 р. в бібліотеці. В тому часі познайомилася вона з Данилом Шумуком, який у 1967 р. вийшов з в'язниці. Вони одружилися і родиться їм син Ярема. Подружжя по деякому часі розходиться, а Надія Олексіївна з повним відданням виховує свого сина.

Брата Надії Івана Світличного, відомого літературознавця арештують у 1965 році і від того часу Надія виступає в його обороні. Низка листів до різних урядових чинників, партійних, судових, які підписує або сама або з іншими членами Групи Сприяння Гельсінкському Договорові, виступи враз з Іваном Світличним, Іваном Дзюбою та Ліною Костенко з протестами проти порушень правопорядку це одна з ділянок її «злочинів». Вона була присутня на процесі проти Чорновола у Львові в 1967 р., підписує ряд протестних листів. У 1968 р. її звільняють з праці в радіостанції, мабуть, якраз за те, що підписала ті листи, але теж у зв'язку з тим, що,

незважаючи на заборону, брала участь у маніфестації біля пам'ятника Шевченка в річницю перевозу його тіла в Україну.

Звільнена з праці в радіостанції, працює в бібліотеці, але й тут довго не могла працювати. Відвідує в'язнів у Мордовії і знову пише разом з іншими протестні листи. 28 березня 1969 в місці її праці був трус, під час якого знайшли та сконфіскували частину книжки Авторханова "Технологія сили". В листопаді 1970 найближчу її приятельку Аллу Горську замордовано у Василькові. Це якраз Надія звернулася до міліції, домагаючись, щоб перешукала дім Алли, бо довга неприсутність приятельки занепокоїла її. Аллу Горську знайшли мертвою.

Коли у 1972 почалася нова низка арештів, Надії наказали щоденно з'являтися в КГБ, а врешті в квітні 1972 її арештували. Її сина Ярему віддали до Дитбудинку, а згодом під опіку її матері в Донбасі.

Слідство протягнулося до березня 1973, мабуть, тому що нелегко було знайти щось, за що можна б її судити. Вкінці впав присуд на чотири роки ув'язнення. Остаточною причиною був закид у переписуванні самвидавних матеріалів та переховуванні рукописів.

В часі свого побуту в Баришеві, в лагері Баришево, Надія Світлична не перестає виступати з домаганням та протестами до всіх урядових чинників СРСР. Знаменний її лист до прокурора СРСР Руденка, в якому вона пише про те, що Декларація Прав Людини стала в СРСР пасткою. Безоглядне довір'я до тієї Декларації, яку підписав теж і уряд СРСР і яка запевняє що "кожна людина має право на свободу переконань і на свободне вираження їх" завела до арешту і її і інших. За свої протестні листи її часто саджають в ізолятор.

Закінчила Надія Світлична свій 4-річний строк у квітні 1976 р. Здавалося б, що відбувши покарання, буде вона могла жити спокійно та виховувати свого синочка. Але почалось іншого роду переслідування. Надії Світличній не дозволено жити в попередньому місці її замешкання і не «прописано» там теж її малого сина. За право прописатися

бореться не тільки сама Надія Світлична. В її справі звертаються й інші члени Гельсінкської Групи та її приятелі, незважаючи на те, що самі переслідуювані владою. Ніна Караванська зверталася до Об'єднаних Націй і пише, між іншим, «Панове! Напевно ніхто з Вас не хотів би, щоб Надя та Ярема стали жертвами нашої з Вами байдужості. Допоможемо їм отже нашими спільними зусиллями. Сьогодні треба передусім оборонити їх перед тими, хто відмовляє їм права поселитися там, де жили до часу арешту, себто в Києві. Я запевняю Вас, Панове, що під згаданою адресою місця для замешкання не менше як у таборі, в якому Надія і я жили впродовж останніх чотирьох років»

Заяви пише теж сама Надія Світлична при чому твердить, що примушувати її жити в місці, де вона з різних причин жити не хоче, це фактично засуджувати на заслання, яке не було передбачене вироком. Пише теж, що, якщо їй відмовлять, тоді "мені і моєму семирічному синові не залишається іншого виходу, крім еміграції, а це, як відомо, залежить не тільки від мого бажання".

Доведена до крайності вона вкінці зреклася советського громадянства ще в грудні 1976 р. Характеристичне те, що, незважаючи на особисте важке своє становище, вона завжди стає теж в обороні других. Зрештою так, як і її долею турбуються інші члени групи сприяння виконанню в УРСР Гельсінкських угод.

В одному зверненні до прем. Трудо, в якому Надія Світлична говорить не тільки про себе, але теж про В. Смогителя, читаємо таке: «Я впродовж 4 років була ув'язнена за переконання, і тепер наді мною висить постійна загроза нової розправи. Умови адміністративного нагляду не тільки затроюють ілюзію свободи після звільнення з табору, але травмують також моїх ближніх, особливо мужа і 8-річного сина.

Тому я, жінка, яка стоїть далеко від політики, змушена заявити про це світу. Тому я стараюся виїхати за межі рідної землі».

В міжчасі Надія Світлична одружується вдруге з Павлом Стокотельним, і їм родиться синок Іван. Її старання, піддержані клопотанням її приятелів, вкінці закінчились успішно настільки, що їй вдалося виїхати поза межі СРСР.

Надія Світлична перетривала всі ці важкі переживання не тільки завдяки власній стійкості, але теж завдяки допомозі і підтримці інших волелюбних людей в Україні. Турбування один про одного характерне для тих, хто, хоч сам ще в таборі, чи на засланні, але виступає за покращання долі своїх земляків. Сподіваємося, що й між нами знайде Надія Світлична приятелів.

Журнал «Наше життя», 1978, ч. 10

Процюк Олена.

Небуденні гості

На запрошення Головної Управи СУА відвідало нас троє борців за права людини й народу: Леонід Плющ, ген. Петро Григоренко і нещодавно прибула до США Надія Світлична. Взяли вони участь у зустрічі, яка відбулася в домівці СУА. Публіки прибуло чимало, коло 250 осіб, а багато мусіло відійти, з браку вільного місця в залах. Усі з увагою слухали й живо реагували на слова гостей. Багато ж бо присутніх відчувало зв'язок з ними, бо знали радянську дійсність ще з часів Другої світової війни.

Гостей привітала голова СУА Іванна Рожанковська коротким словом, при чому зустріла їх, за старинним звичаєм, хлібом та сіллю на вишиваному рушничку.

Зустрічню проводила ред. Уляна Любович. У вступному слові звернула вона увагу на те, що люди повинні старатися одне одного пізнати й зрозуміти, і тільки тоді можуть діяти спільно для однієї мети.

Надія Світлична сказала на лєтовищі, що її трактують як лєгенду, а новоприбулі, мабуть, уважають нас лєгендою, якій на ім'я "політична еміграція" Треба старатися пізнати одне одного та зрозуміти, що хто виховується в різних умовах, може мати різні погляди на світ. Далі ведуча

завдавала питання, на які гості відповідали. Перше порушено справу Гельсінкського договору та його вплив на рух опору в Україні.

На думку панелістів, Радянський Союз нехтує всіма правами громадян. Держави, які підписали Гельсінкський договір, визнали існуючі тепер кордони Радянського Союзу, який тільки цю частину договору признає, вважаючи натомість, що ухвали тієї частини договору, які стосуються до охорони прав людини, це «внутрішня справа держави». Страх перед уявною потугою Радянського Союзу є частинно причиною, що Захід задовольняється таким «виясненням». Ті обставини примусили численну групу радянських громадян творити «Групи сприяння виконанню Гельсінкських угод».

Наскільки впливає діяльність діячів правозахисного руху на широкі маси, — важко сказати, не тільки тому, що нема можливості опитування (хоч інколи переводилися такі опитування принагідно, наприклад, у поїздах), але теж тому, що люди живуть від десятків літ під постійним страхом і це не дозволяє їм виявляти своїх справжніх переконань. Такий страх дуже важко побороти.

Дальші питання стосувалися переслідувань поза судовими присудами чи покараннями. Надія Світлична розказала, як уже після відбуття кари ув'язнення переслідували не тільки її, але теж її найближчих, у тому й маленького сина; не дозволяли мешкати й працювати там, де хотіла; виділяли кramниці, де їй можна купувати; забороняли виходити з дому в окреслених годинах тощо. При тому найменше переступлення заборон (наприклад, спізнення на 3 хвилини в часі, коли їй заборонено перебувати поза домом) могло спричинити нове ув'язнення.

Гості розказували про те, що з політичних в'язнів, серед яких є люди різних національностей, та ув'язнених у психушках є більшість українців і їх характеризує те, що вони не відмовляються від своїх переконань.

Щодо можливостей допомоги, то треба поширити кількість і дію груп сприяння виконанню Гельсінкських угод

тут, у вільному світі та треба, щоб вони вели послідовно роботу в користь виконання постанов того договору.

Населення Радянського Союзу не є вже відділене такою залізною заслоною як колись. Є змога слухати закордонних передач, а вістки переносяться куди швидше, ніж раніше.

Потрібна є поміч особиста у формі листів та посилок, треба терпеливо хоч без особистої реклями шукати різних доріг такої помочі. Загальна допомога — це розголошування й інформація про ситуацію в СРСР серед широких кіл на Заході, але теж дія в соціальній, політичній і економічній ділянках.

Гутірка тривала майже дві години. Тут подаємо тільки дуже скорочений її зміст. Присутні слухали уважно живих свідків подій в Україні. Треба надіятися, що будуть ще нагоди зустрічатися й почути відповіді на хвилюючі нас питання.

Журнал «Наше життя», 1978, ч. 11 с. 7

Світлична Надія.

Лист до СУА

п . - . Філадельфія, 6. 2. 79 р.

Дорогі Посестри!

Ви знаєте, яка тяжка дорога на чужину, що її більшості з Вас довелося зміряти в різний час, подібно до того, як і я нещодавно. Вам було легше, бо переважно їхали не поодинці. Вам було тяжче, бо не було кому опікуватись Вами так, як тепер Ви опікуєтесь мною.

Я безконечно вдячна Всім, хто поставився до мене співчутливо, прихильно, дружньо.

В перші дні після виїзду з України, коли особливо гостро відчувалась розлука з батьківщиною, Союз Українок Америки першим привітав мене, підтримав, зігрів добрим словом. Спершу я дістала в Римі телеграму від жінок з Нью-Йорку, потім 500 доларів грошей, і пізніше, приїхавши до Америки, постійно відчуваю Вашу турботу і поміч.

Зустрічі з громадянством, які мені влаштовували 26

листопада й 16 грудня в Нью-Йорку, 14 січня в Філядельфії і 27 січня у Вашингтоні, були для мене як розмови у широкому родинному колі.

Сердечно дякую всім, хто взяв участь у тих зустрічах та подав мені допомогу через Союз Українок Америки. Не маючи змоги подякувати кожному особисто, складаю загальну подяку Всім Відділам і кожному членові зокрема, що так щиро привітали мене в своїй громаді. Хай Доля віддячить Вам за Ваше добродійство!

Зворушена.

Надія Світлична.

Журнал «Наше життя», 1979, ч.2, с.3

Світличний Ярема.

Лист до дітей

2 лютого 1979 р.

М. Філадельфія

Дорогі діти!

Я ніколи ще не одержував так багато листів, як цього року приїхавши до Америки. Тільки з різдвяними та новорічними святами мене привітало 242-є дітей. Я вчуся в третьому класі американської і четвертому української школи. На жаль, я не можу відповісти кожному по окремо, тому через журнал «Наше життя» хочу подякувати всім, хто прислав листи, листівки і малюнки.

Мій молодший брат Івасик має всього 8 місяців і вміє говорити лише: ба, дя і дит, тому я дякую й за нього.

Ми з Івасем народилися в Києві. Я радий, що тут в Амеоіці знайшов багато друзів, які вчать рідну мову і люблять Україну так, як і ми.

Ярема Світличний

Журнал «Наше життя», 1979, ч.2, с.35

6 лютого 1979 р.

М. Філадельфія

Дорогі діти!
Я ніколи ще не одержував так багато листів, як цього року прийшовши до Америки. Мійки з різдвяними та новорічними світлами мене привітали 242-є дітей і вступили в третю класу американської і тем-вертальну української школи. На жаль, я не можу відповісти кожному по окремому через журнал „Наш Мис-тве” хочу подякувати всім, хто прислав листи, листівки і малюнки.

Мій молодший брат Івасик має всього 2 місяців і всім говорить: ба, дя і дит, таку дякую я за нього.

Ми з Івасиком народилися в Києві. Я радий, що тут в Америці знайшов багато друзів, які вчать рідну мову і люблять Україну так, як і ми.

Ірина Світлична.

Розмова з Надією Світличною

На суботу 16 грудня (1978 р.), запросив Союз Українок Америки Надію Світличну до Народного Дому в Нью-Йорку на зустріч, яка мала форму “розмови з Надією Світличною”

Голова СУА Іванна Рожанковська у вступному слові розказала, що у 30-ту річницю Деклярації Прав Людини і в 3-тю річницю Гельсінкських Угод През. Картер запросив 6 грудня до Білого Дому представників 250 громадських організацій, зацікавлених обороною прав людини, та заявив їм, що він має намір і в майбутньому далі вимагати придержування тих угод.

Надія Світлична своє слово розпочала теж згадкою про Гельсінкські Угоди. Розказала вона про свою молодість та про те, як вона, колись легковірна членка Комсомолу, дійшла до

свідомості фактичної ситуації в Радянському Союзі.

Говорила вона про внутрішню свободу, яку людина може заховати навіть у в'язниці, а буває так, що на волі інколи доводиться діяти не так як бажалося б. Розказала теж про людей, з якими їй доводилося зустрічатися і яких життєва постава дає другим снагу не піддаватися, а витривати і витерпіти не одне. В тюрмі люди різних світоглядів один одному допомагають та шанують один одного. Далі "розмова" продовжувалась так, що присутні задавали питання а гостя спокійно, речево й чудовою українською мовою відповідала. Питання торкалися головно ситуації в Україні, русифікації, справ віри й церкви, а теж поняття націоналізму, різниці між Галичиною та Східньою Україною і інших проблем. На думку Надії Світличної не можна собі уявити, що тепер в Україні будуть боротися тими способами, якими боролися присутні тут, тоді коли покидали Україну. Та все таки є там багато людей, які вірять що задушити українську культуру, мову, народ неможливо ні зброєю, ні підступом. Хто раз усвідомить собі свою батьківщину, той буде жити для неї. Головне не вважати себе безбатченком ні там, ні тут. Якщо йдеться про перші вражіння після приїзду до США, то гостя вважає, що приязне наставлення до неї відноситься до всіх тих, які запроторені у концлагері чи на засланні. Для всіх, хто терпить переслідування в Радянському Союзі важлива свідомість, що про них знає світ.

Вона запримітила деякі розходження поміж українцями. Але ж, коли велике горе, то треба забувати за дрібниці.

Присутні, яких зібралось понад 150 осіб, з увагою прислуховувались до відповідей Надії Світличної. Секретарка зустрічі Ольга Гнатейко заохотила присутніх писати картки з бажаннями для політ'язнів і їхніх родин. Організатори приготували такі картки для тих, які хотіли б вислати такі бажання.

Журнал «Наше життя», 1979, ч.1, с. 7

День Івана Світличного в Балтимор (1979)

Алла Горська, Н. Караванська, О. Попович, Ст. Шабатура, І. Стасів-Калинець, Раїса Мороз, Надія Світлична — це для нас втілення стійкості, нескоренності, відданості українській національній ідеї.

Від деякого часу Н. Світлична серед нас. Хоч знаємо, як тяжко їй подорожувати з двома маленькими дітьми — бажання безпосередньої зустрічі з нею перемогло і ми запросили її до Балтимор. Ми — це 59-ий Відділ СУА при співпраці 115-го Відділу СУА і Об'єднання Жінок ОЧСУ.

Цю зустріч ми присвятили братові Н. Світличної, поетові і літературному критикові Іванові Світличному, що відбуває своє заслання в далекому алтайському краю. Йому незабаром сповниться 50 років. Цей день він проведе самотній, далеко від рідних.

Програма нашого свята була така: Відкриття — Г Самутин; у 50-річчя І. Світличного — Н. Зінкевич; читання поезій І. Світличного: О. Палійчук, І. Траска, М. Улянович, Л. Чумак, К. Чорна; слово Надії Світличної.

Надія Світлична, людина скромна, розповідаючи про свого брата, сказала, що він зорганізований і вимогливий до себе. На її думку він не радо затрачав би час на різні збори і славослов'я. Частину свого спогаду про І. Світличного вона присвятила недавно трагічно загинувшій українській скульптурці Аллі Горській, яку вона і її брат дуже любили за високі вартості, як мистця і як людини. Згадала навіть, що дні народження Алли Горської і Івана Світличного збігались і вони святкували їх разом в гроні приятелів.

Слухаючи творів І. Світличного, відчувалась неначе співзвучність з темами Т Шевченка. Як Шевченко блюдолизів, так Світличний картає духових міщан, що думають лише категоріями хліба і сала, а також зневажає ситих боянів, що оспівують славу катів України. І як у Шевченка: "У нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитятчком малим", Іван Світличний в своїй присвяті Раїсі Мороз пише:

Молімось браття атеїсти
За наших славних Ярославів.
Направду Бог їх нам послав,
їдуть шляхетні, йдуть пречисті.
Та хто їм кременисті
Дороги килимами слав?

Шляхетність — це дуже висока оцінка. А тої шляхетности так нам потрібно в нашому громадському житті. А що до доріг кременистих, то вони нам не страшні.

Наше свято добігало кінця. Наша дорога гостя збиралась до від'їзду. На залю прийшли діти пані Надії — Іванко і Ярема. Це зробило на присутніх глибоке вражіння. Перед кожним виринуло питання, чому в цей Міжнародний Рік Дитини так багато українських дітей позбавлених опіки батьків і за що? Чи це не повинно б об'єднати всіх нас без різниці політичних переконань, чи релігійного віровизнання для спільної акції допомоги українській дитині.

Журнал «Наше життя», 1979, ч. 10, с. 31

Дражевська Любов.

Вечір, присвячений В.Чорноволові (1981)

З нагоди Дня українського політв'язня Спілка Українських журналістів Америки і Об'єднання Українських письменників "Слово" влаштували 11-го січня 1981 р. у Нью-Йорку вечір, присвячений ініціаторові цього Дня — українському журналістові і публіцистові Вячеславу Чорноволові.

Вечір відкрила Ольга Кузьмович, голова Спілки Українських журналістів Америки. Вона сказала, що Вячеслав Чорновіл є одним з найвидатніших українських правозахисників. І на Україні і в західному світі широко відома праця Чорновола "Лихо з розуму", в якій він зібрав біографічні дані про двадцять українців, заарештованих і засуджених у шістдесятих роках, також подав зразки їх літературної творчості, уривки з їхніх листів і промов на судових процесах. Книжка Вячеслава Чорновола вийшла

англійською мовою. Лондонський "Тайме" писав про неї, що це зразок класич -ного журналізму.

Далі було прочитано заяву Вячеслава Чорновола, з якою 1978 р. він звернувся до голови президії Верховної Ради УРСР, де, зокрема, писав:

"День найбільш масової за останні роки розправи, вчиненої властями, день дванадцятого січня 1972 року, став днем українського політв'язня, днем, який відзначають тепер не тільки українські друзі, але й солідарні з ними інші політв'язні, як рівнож українці на волі і за кордоном. Тому сьогодні, в Дееь українського політв'язня, я протестую проти продовження практики "вирішування" національного питання при допомозі колючого дроту і моральних убивств. Від нашого народу забирають важку данину не тільки у формі природних ресурсів і мозольної праці, але найбільшу данину ми платимо українськими патріотами, людьми думки і чину. Тисячі їх пройшли за останні роки через душогубки архіпелагу ГУЛАГ, і сьогодні ми низько клонимо голови перед пам'яттю синів і дочок нашого народу, костями яких вимощені, кров'ю яких скроплені ударні рудники і новобудови". ...

На вечорі виступали Надія Світлична і Раїса Мороз, які зустрічалися з Вячеславом Чорноволом в Україні.

Розповідаючи про участь Чорновола в русі шестидесятників в Україні, Н. Світлична подала його коротку біографію. Подаємо уривки з її виступу:

"В 65-му році він виступає на мітингу в кінотеатрі "Україна" в Києві на захист заарештованих українських інтелігентів. У нього роблять обшук, вилучають багато книжок з українознавства дореволюційних видань, звільняють з роботи, відмовляють у прийомі до аспірантури. В 66-му році він збирав матеріал до книжки "Лихо з розуму", в якій подає 20 біографій арештованих українських патріотів. Завершує і відсилає в офіційні радянські інстанції. В серпні 67-го року його заарештували і засудили за статтю 187 Кримінального кодексу УРСР до трьох років позбавлення волі. В лютому 69 року, в в'язку з амністією, він звільняється і повертається до

Львова. Працює простим робітником на товарній станції. Вдруге його разом з іншими українськими патріотами заарештували в січні 1972 р. Його звинувачують за статтею 62, частина перша Кримінального кодексу УРСР, і Львівський обласний суд засуджує його до шести років суворох таборів і трьох років заслання.

І в таборі і в засланні він не втрачає почуття гумору, він не втрачає властивої йому товариськості, оптимізму, і це відчувається навіть з його листів.”

Надія Світлична процитувала уривок з листа Вячеслава Чорновола, написаного на засланні в Якутії:

”... У мене життя райське. Насамперед здоровий клімат. Уже другий місяць - 45, - 55 градусів за Цельсієм. На Різдво було - 58. Добре колядувати, бо слова летять у темний простір, як замерзлі грудки. А ще тут є добрі заробітки. Минулого місяця дістав аж 19 карбованців, цього — навіть трохи більше. Гарна робота з елементами творчості, бо не зачіпає голови. Отож, поки руки бабраються в гнилій картоплі, можна творити епопеї, і ніхто не боронить, бо тут дуже шанують Human Rights ¹...” і так далі.

”В усіх листах він є той самий Славко, якого гнуть уже 15 років, і не можуть зігнути. Навіть на останньому ганебному процесі в червні 1980 року, коли він виснажений двомісячною голодівкою, не мав сили сконцентруватися навіть на останньому слові, він все ж не втрачає вродженого оптимізму. Він змусив себе виголосити це останнє слово, бо хотів показати людям новий механізм розправи над правозахисниками, який так широко почали вводити в практику останніми роками. Він нічого не просив у суду. Це його принцип. Він ніколи нічого не просить.

Так, як на першому суді він заявляв: ”Я нічого не прошу”, так і на останньому він лиш висловив припущення, що, може, хтось під впливом почуття власної відповідальності почне шукати справедливості. Він зробив

¹ Human Rights - англ. Права Людини

тільки таке припущення. Правда, це припущення не знайшло відгуку на суді, і він дістав вирок — 5 років ув'язнення за сфальшованим звинуваченням у спробі зґвалтування.”

На закінчення своїх спогадів Надія Світлична прочитала вірш Ліни Костенко "Брейгель, "Шлях на Голгофу", який містимо побіч.

То ж не була вузесенька стежина.
Там цілі юрми сунули туди.
І плакала Марія Магдалина,
що не подав ніхто йому води.
Спішили верхи. їхали возами.
Похід розтягся на дванадцять верст.
І Божя Мати плакала сльозами —
та допоможіть нести ж йому той хрест!
Чи ви не люди?! Що за чудасія,
дають старцям, підсаджують калік.
А тут же йде, ну, добре, не Месія, —
людина просто, їгристо чоловік!
Юрма гуде, і кожен пнеться ближче.
Хтось навіть підбадьорює: терпи,
вже он Голгофа, он Череповище! —
хрущали під ногами черепи.
Сказати б, зброя, це хіба єдине?
Так що б зробили стражники юрбі?
А в кормах тих малесенька людина
тягне хреста важкого не собі.

Далі про свої зустрічі з Вячеславом Чорноволом розповіла Раїса Мороз, яка знала його на Україні.

”... Це надзвичайний чоловік, і кожен, хто був знайомий із Славком, не міг лишитися до нього байдужим. Надзвичайно симпатичний, невисокого зросту, дуже мужній, вродливий. Він справляв незабутнє враження на кожного. Дуже швидкий, бадьорий, дуже активний. І щодо, скажімо, політичного життя, ліпше сказати — громадського, суспільного життя, яке наше середовище вело, він був, мабуть, одним з найшвидших на розум, найспритніший....

Якщо треба було якось швидко реагувати на якусь подію, то зверталися до Славка. Він міг порадити найкраще — що робити, в яку інстанцію писати, як відповісти, як скласти листа. Тяжко було уявити якусь ділянку, де Славко міг би не допомогти. Він був дуже активний і дуже співчутливий. Я думаю, він не тільки для мене, але й для всієї нашої громади на Західній Україні, став якби батьком — те, чим, напевне, був Іван Світличний у Києві. Він був другим таким осередком у Львові.

Для всіх дружин політв'язнів, а нас тоді було, може, що найбільш десь до двадцяти (так як було у "Лихо з розуму"), він був і радником, і помічником, міг зібрати якісь кошти; тоді ще посилок ми не діставали.. Але він міг організувати ті кошти і допомогти нам матеріально і найперше, звичайно, моральною своєю підтримкою.

Він допомагав мені складати мої перші заяви. Першу мою заяву, спрямовану на захід, він відредагував, і можна сказати, навіть написав в основному. Я думаю, і не тільки мені, можна припускати, не одній жінці, адже деякі жінки й освіти не мали, так що він багатьом допомагав."

Вечір, присвячений Вячеславу Чорноволові у Нью-Йорку, закінчився прочитанням уривків із його останнього слова, проголошеного на суді в Мирному (Якутської АРСР) шостого червня вісімдесятого року. Вячеслав Чорновіл, зокрема, сказав:

І хоч би хто! Кому було до того?

Всі поспішали місце захопити.

Воно ж видніше з пагорба крутого,
як він конає, як він хоче пить.

І він упав. І руки аж посиніли.

Тоді знайшовся добрий чоловік:

наморений, ідучий з поля Симон,

що йшов додому, в протилежний бік.

Коли ж завершилась вся ця чорна справа

і люди вже розходилися ті, —

от парадокс: заплакав лиш Варава,

розбійник, не розп'ятий на хресті.
Чи пожалів чи вдячен був Пілату,
чи втямив, темний, раптом щось нове:
що Божий Син таки іде на страту,
а він, розбійник, — він таки живе.²

"Я не буду ані полемізувати з прокурором, ані заглиблюватися в брудні деталі зфабрикованої справи. Цю невдячну роллю взяв на себе мій адвокат, який добре довів неспроможність кримінальної оболонки мого по суті політичного процесу... Про суть звинувачення скажу лише, що моє слідство і звинувачувальний висновок могли б стати для студентів-юристів хрестоматійним зразком того, що таке юридична неписьменність і правова неспроможність...

Хоча моїй справі посилено намагаються надати кримінального характеру, і в звинуваченні навіть не згадали, що я засланець, справжні причини кримінальної комедії вилазили і там і тут. То зі слів провокаторки виявилось, що я, погрожуючи пляшкою, кричав: "Ти знаєш, хто я? Я — одностуденець Сахарова"... то в залю закритого суду на слухання формально зовсім незначної справи раптом запрошують газетярів із вказівкою — зліпити розвінчувальну статейку про "дисидента-гвалтівника" (ось, мовляв, які вони), то раптом який-небудь свідок, забувши, за що мене судять, починає доводити, що я залишився на давніх ідейних позиціях".

На закінчення Вячеслав Чорновіл сказав, що він сумнівається, чи суд підійде до вирішення його долі неупереджено. І все таки він вірить, що в душі кожної людини жевріють і часом спалахують іскри справедливості й особистої відповідальності. Тому він припускає, що, виходячи з обставин розглянутої справи, судді виявлять громадську мужність і виголосять виправдувальний вирок.

² Закінчення вірша «Брейгель. «Шлях на Голгофу»». З найновішої збірки Л.Костенко "Неповторність" В-во "Молодь" 1980, Київ

Як відомо, цього не сталося. Внаслідок зфабрикованої владою провокації Вячеслава Чорновола було засуджено до п'яти років концтабору”.

Журнал «Наше життя», 1981, ч. 2, с. 8-9

Світлична Надія.

Спостереження про становище переслідуваних жінок (1980)

Володимир Буковський, відповідаючи на запитання про кількість в'язнів у Радянському Союзі, влучно відповів: 250 мільйонів. І то справді так: невільники всі, але становище їхнє різне, і групувати їх можна за різними критеріями. Я хочу навести кілька прикладів, які ілюструють становище жінок, ув'язнених за переконання.

У 1971 році в Мордському таборі жінок-політв'язнів закінчувала свій 24-ий рік ув'язнення колишня активна діячка Червоного Хреста під час визвольних змагань України — Катерина Зарицька. Її чоловіка Сороку Михайла ув'язнили ще раніше за неї, і всі ті роки вони не мали права бачитися зі собою. У червні 1971 року М. Сорока помер у Мордовському таборі ч. 17, і його тіло привезли до лікарні, яка містилася в одному таборі з жіночою зоною. Довідавшись про це випадково, всі жінки-політв'язні почали клопотати перед адміністрацією табору, щоб Катерині Зарицькій дозволили побачити чоловіка, бодай мертвого. Такого дозволу К. Зарицька не дістала. Її чоловіка поховали так, як ховають звичайно політичних в'язнів: без родини під конвоем, з біркою-номером на нозі — в спеціальній зоні табірної цвинтаря, де, крім номерів, на могилах не дозволяють нічого — ні хрестів, ні огорож, ні квітів. Більше того, навіть відбувши повністю 25 років ув'язнення, К. Зарицька не змогла відвідати чоловікової могили, бо їй так само під конвоем, етапом вивезли з табору. Вдома їй не дозволили оселитися в одному місті зі старою матір'ю і з сином, народженим у тюрмі, а за відвідини родини вже не раз карали.

Ірина Сенік і Оксана Поповч уже відбули раніше по 10

років ув'язнення, і їм обом, заарештованим у 19 та 20-річному віці, це коштувало інвалідности: Ірині Сенік ушкодили хребет, а Оксані Попович пострілили ногу.

В 1975 році в Мордовському таборі ЖХ-385/3 вони знову зустрілися як "особливо небезпечні державні злочинці". Ірину Сенік засудили за вірші (вона — лірична поетеса) до 6 років суворого режиму і 5 років заслання, а Оксану Попович — за те, що попросила в знайомих 25 карбованців для допомоги політв'язням та нібито (за показами одного свідка) давала комусь читати працю І. Дзюби "Інтернаціоналізм, чи русифікація?" — до 8 років табірною ув'язнення і 5 років заслання. До табору, (в якому вона перебуває й тепер) Оксану Попович привезли на двох милицях.

Пригадую, як начальниця жіночої зони капітан Зубкова погрожувала їй покаранням за те, що О. Попович, інвалід 2-ої групи, на милицях, не надається до "перевиховання" примусовою працею.

І. Сенік потребувала на свій ушкоджений, оперований хребет спеціального корсета. Кілька років вона домагалася, щоб їй дозволили прислати такий корсет. Нарешті, коли друзі в Москві замовили його на протезному заводі, капітан Зубкова сказала Ірині С., що корсет їй видадуть, але перед тим розріжуть, щоб упевнитися, чи в ньому нічого не сховано. Доведена до відчаю І. Сенік назвала за це капітана Зубкову сволотою — і злягла в стані гіпертонічної кризи. Це не перешкодило Зубковій покарати хвору Сенік 15-ма добами карцеру за "образу чести мундира", і її в тому самому стані повезли до холодного карцеру, де гарячу баланду дають щодругого дня, а через день — тільки хліб з водою і голі нари на ніч.

Тепер Ірина Сенік у засланні, працює прибиральницею в районному готелі, безперервно хворіє і не бачить ніякого просвітку в майбутньому.

Стефанія Шабатура — член Спілки художників, учасник республіканської й міжнародної виставок, дістала в 1972 році

разом з іншими представниками української інтелігенції, 5 років ув'язнення і 3 роки заслання за т. зв. "антирадянську агітацію і пропаганду". Вироком їй не забороняли малювати, і був час, коли самі кадебісти заохочували її творчі шукання (звичайно, у вільний від примусової праці час). Коли ж період загравання КДБ до Стефи Шабатура закінчився, — в неї забрали все, створене в таборі (ескізи Гобеленів, малюнки, екслібриси — всього понад 200 робіт) — і знищили через спалення. Про це повідомив їй спеціальним актом начальник табору майор Шорн. Якщо врахувати, що втратила С. Шабатура у зв'язку з арештом (вона лишилася неодружена, її наречений під час слідства наклав на себе руки, ув'язнення забрало в неї здоров'я) — ця втрата кількарічної творчої праці могла бути вирішальним поштовхом до самогубства. І все ж вона вистояла, не поступившись ні на йоту своєю гідністю. Тепер, після 8 років передбаченого вироком покарання, її карають додатково, бо вона "не стала на шлях виправлення", тобто не зреклася своїх переконань. Стефанії Шабатурі не дозволяють жити з матір'ю в рідному місті, в своєму помешканні, не дозволяють займатися улюбленою працею, не дозволяють виїхати до іншої країни, тримають під суворим адміністративним наглядом, не дозволяють жити.

Становище Стефанії Шабатури, як і Ірини Сенік та Оксани Попович, — крайньо критичне.

Це кілька начерків людських доль, з якими я зіткнулася в неволі.

Часто буває ще тяжчою доля тих жінок, які відправляють за ґрати своїх синів або чоловіків, автоматично опиняючись поза законом. Але це — окрема широка тема.

Журнал «Нашого життя», 1980, ч.5, с. 4-5

Світлична Надія.

10-ліття музичного дошкілля при УМІ (1982)

20-го червня ц.р. мешканці Ньюарку і навколишніх міст мали щасливу нагоду бачити незвичайний цирк. Кожна циркова вистава захоплює несподіванками, експресією, майстерністю техніки. Але цирк, що загостив до школи св. Івана Христителя, без перебільшення — казковий. Був там паяц, що загубив свою усмішку, були тренери слонів, коників, песиків, тигрів, ведмедя, був акробат і були дресировані циркові звірі: слони, коні, псики, тигри і ведмідь. Вони могли б навіть мінятись ролями, бо всі виконавці пантоміми "Цирк" — діти від 3 до 5 років, вихованці музичного дошкілля Марти Савицької. Цьогорічна вистава гармонійно збіглася з 10-річчям музичного садочку при Українському Музичному Інституті.

З нагоди цього ювілею я пробую уявити, ким була б Марта Савицька, якби мала змогу творити на рідному ґрунті? Такої змоги вона не мала навіть експериментально: невблаганна доля закинула й на іншу — врожайнішу землю. А якої кар'єри могла досягти ця талановита жінка в американському світі — як режисер, композитор, чи вихователька американських дітей? Ці мої роздуми відлунюють віршем Василя Симоненка, написаним незадовго перед його смертю:

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,

Є тисячі ланів, але один лиш мій.

І що мені робить, коли малий зажинок

Судилося почать на ниві нерясній?

Чи викинути серп і йти байдикувати,

Чи долю проклясти за лютий недорід

І до сусід пристать наймитувати

За пару постолів і шварку на обід?

Коли б я міг забуть убоге рідне поле,

За шмат ції землі мені б усе дали...

До того ж і стерня ніколи ніг не коле

Тим, хто взува холуйські постоли.

Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з утоми на покоси,
І спать, обнявши власного снопа.
Бо нива це — моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

Марта Шлемкевич-Савицька пожертвувала кар'єрою, второваним модерним шляхом, бо тисяча життєвих доріг веде її на ниву батьківську. І хоч яка стерня колюча і як тяжко "мучити себе й ледачого серпа" — ні з чим не зрівняти врожаю радості, який вирощує Марта Савицька в дитячих душах. Адже вона своїм чарівним ключем відкриває дітям не лише вуха — для музики, вона відкриває їм душі — для уяви, для творчості. Тому так надхненно і так професійно грають у пантомімі всі діти-актори: Меля Наконечна, Леся Гентиш, Марко Храпливий, Ерик Бурачинський, Івась Стокотельний, Ярема Тритяк, Ляриса Касіян, Дем'ян Колодій, Степан Колодій, Оленка Вельгаш, Мая Мілянич, Дора Гапій, Наталка Олесницька, Катруся Кіляр, Дарко Лойко, Роман Харченко, Маланка Поручинська, Ляриса Ґумовська, Наталка Лабенська, Семен Тимошенко, Апекса Віна, Дарко Косиловський, Дарко Менцінський, Юрчик Кігічак, Данилко Луків, Данилко Гентиш, Наталка Бонакорса, Іня Бонакорса (Ґрадуант 1977), Реня Познахівська. Майстерні костюми роботи Ліди Марр і чудова музична композиція доповнюють ілюзію казкового цирку.

Випускники попередніх років виявили вдячну пам'ять своїй пані Марті, склавши їй на цьому надзвичайному святі спільний букет квітів. Велика втрата для українців з інших околиць, що не можуть побачити мистецьких вистав цього унікального дошкілля.

Журнал «Наше життя», 1982, ч. 7, с. 16

Світлична Надія.

Камерний концерт (1982)

“Внутрішні правила” Київської тюрми КДБ, на Володимирській, 33, в якій мені довелося сидіти перший рік ув’язнення в 1972-73 роках, як і Кримінальні кодекси й багато інших законів, що мають визначати умови утримання в’язнів у Радянському Союзі, настільки гнучкі, багатозначні, часом суперечливі, що зводяться нанівець всі усталені уявлення про законність.

Майже кожний в’язень у Київській кагебістській тюрмі має індивідуальні права і обов’язки, що залежать головно від настанови слідства.

Наприклад, побачення під час слідства за правилами не дозволені. Мені ж у перший місяць слідства дали два побачення — з матір’ю і з сестрою. Правда, мама до самого побачення не знала, чого її везуть у КДБ, думала — на допит. Це сталося невдовзі після того, як рідним вдалося забрати з сиротинця мого дворічного сина Ярему. Яка була мета цього побачення — я не знаю, але не сумніваюся, що мої куратори з КДБ не керувалися при цьому якимись гуманними міркуваннями, швидше навпаки — це була чергова спроба зламати волю. Чому — хоча б для цієї самої мети — ні разу не показали дитини, мені також незрозуміло, але мамі чітко сказали дитини з собою не брати, і це остаточно розвіяло її надію на побачення.

Може, крім того, вивчали ставлення мами до тієї біди, що звалилася на неї. Бо саме тоді готувалося рішення про долю опікуна для мого сина і тим рішенням мамі було відмовлено в праві опікунства.

Постанова мотивувала відмову, по-перше, низькою пенсією (хоч мама одержувала чи не найвищу пенсію в селі в той час — 20 карбованців на місяць), по-друге, тим, що двоє з трьох маминих дітей (я і брат Іван) перебували під слідством КДБ, звинувачені в антирадянській агітації і пропаганді — це вже були міркування політичної благонадійності малописьменної колгоспниці-пенсіонерки. Керуючись такими

міркуваннями, слідчі органи вирішили довірити опіку над сином моєї сестрі, підкресливши при цьому, що її чоловік — член партії. Такому рішенню я маю завдячувати побачення із сестрою: мені пояснили, що взаємну згоду ми обоє маємо підтвердити під час зустрічі.

З мамою ми зустрілися в добре мені знайомій кімнаті, що виходить на Ірининську вулицю з тюремної вахти, де звичайно приймають передачі. А що я там віддавна була з передачами братові, Валентиніві Морозу, Миколі Плахотнюкові, — то навіть колір клейонки на столі був мені добре знайомий. Годинна зустріч з мамою відбулася, як уві сні. Я з усіх сил намагалася вгамувати дрижання рук, але це не вдавалося. Проте від сліз, здається, вдалося стриматися. Розмови не пригадую зовсім — я впивалася близькістю мами, мелодією її голосу, а час невблаганно наближав нашу розлуку. Все було якесь нереальне — крім, хібащо, наглядачів і слідчих, які сиділи разом з нами за тим самим столом і вступали в розмову.

З сестрою побачення було в кабінеті мого слідчого Сірика. Окрім формального узгодження питання опіки, ми мали змогу трохи поговорити невимушено, слідчий навіть дозволив пересісти мені з своєї прикутої в кутку табуретки до неї за стіл. Так само, як і з мамою, ми могли триматися за руки тільки тепер я чулася впевненіше: руки не так дрижали, і я старалася якось розважити сестру, яку душив плач. Я говорила, що за мене турбуватися не треба про таку опіку, яку я маю, можуть мріяти найбільші вельможі. Двічі на добу мене, як фараона, супроводжують молоді здорові чоловіки до туалети і навіть там пильнують у вічко, щоб не знесло з водою, Але сестра все одно плакала...

Багато інших в'язнів, як і належить за правилами, не мали жодного побачення під час слідства, але дехто мав і набагато більше від мене. априклад, Іван Дзюба з дружиною.

Заборону листуватися з родиною мій слідчий (очевидно, не з своєї ініціативи) теж переступав, він пропонував мені приблизно раз на місяць написати матері,

сестрі й синові, або братовій дружині, від якої приймали для мене передачі. Часом слідчий показував мені відповіді від мами, одразу ж забираючи їх у мене. Братовій, як я довідалася, він не передав жодної моєї листівки, мама дістала, може, третину моїх листів, хоч я просила слідчого одразу переглянути, чи не вбачає він чогось зайвого в моїх листах, і жодного разу він не зробив зауваження щодо змісту.

Дозволив мені слідчий написати листа і Лесикові Зарецькому, синові моєї близької подруги Алли Горської, що трагічно загинула рік перед тим. Лесик саме кінчав середню школу, і мені хотілося бодай словом приголубити його перед дорогою в ширше життя. Припускаю, що цей лист теж пішов у бездонні сейфи КДБ.

Щодо права писати взагалі, тобто мати в камері папір і олівець, правила передбачають його в окремих випадках — з дозволу слідчого. Наша камера користувалася таким правом. Ми мали навіть не олівці, а кулькові ручки, аж під кінець слідства нас позбавили цього права. Сталося це тому, що якось на прохання своєї сусідки по камері Емілії Яремчук я почала вчити її в'язанню. Оскільки ні ниток, ні дротиків, необхідних для цього, ми не могли мати, я винайшла новий спосіб - брала стержні від ручки і плела ними просто з панчохи, не розпускаючи її на нитки. Коли я вже кінчала собі светрик, про це довідався начальник тюрми. Великодушно не покаравши (я довела, що порушення режиму в цьому немає, бо ні металевих предметів, ні ниток ми не маємо), Сапожніков дозволив навіть закінчити роботу, але потім наказав забрати від нас ручки. Все ж ми користувалися пільговим правом писати майже цілий рік. Я робила деякі виписки з книжок (там дають по 5 книжок на камеру що десять днів), а також вправлялася в перекладі з російської мови пісень Галича, які я знала напам'ять і дуже любила, та деяких інших творів. До речі, сплетений стержнями светрик із гудзиками з хліба я зберігаю дотепер серед своїх пам'яток.

У кагебівській тюрмі — вбивча тиша. Розмовляти в камері дозволяють лише півголосом, наглядачі ходять

навшпиньки, ніякого радіо немає, годинників теж — усе життя проходить якось навпомацки і крадькома. Лише кілька разів протягом більш ніж року мені вдалося почути знайомі голоси, і то переважно уривки фраз- одного разу свого брата, одного разу — голос Миколи Плахотнюка, по одному разу чула голоси Василя Стуса і Євгена Сверстюка, а ще один раз сміх Євгена Пронюка. Це останнє мене чи не найбільше вразило, бо до того я не знала, що Пронюка теж заарештовано.

Одного разу я свідомо порушила режим у тюрмі.

20-го вересня день народження мого брата Івана Світличного, який у той час теж був десь там, у сусідній камері, але зовсім ізольований і від мене, і від усього світу. Отже, я вирішила згадати всі пісні, які я знала про Івана, і переспівати їх для себе, відзначивши в такий спосіб наше родинне свято.

Репертуар виявився довгий, і наглядач спершу сам, потім з черговим офіцером кілька разів намагалися припинити це неподобство. Але я їм казала, що в мене сьогодні "камерний" концерт, і визначену програму я все одно виконаю.

Чомусь мені подарували це порушення режиму, обійшлося не тільки без гамівної сорочки, а навіть без карцеру. Мабуть, цей "камерний" концерт пощастило почути й моєму братові, бо він присвятив мені один вірш із диптиха під назвою "Лебедина пісня"-

У світі пошести і змору,
Німотности і глухоти,
Де мудрі муштрою менти
Лінчують душі без розбору,
Там пісня, витвір висоти,
Свободи й пружного простору,
Шугнула вільним птахом вгору,
У вир! У небо! У світи!
Ривком відчаєного тіла
Роковано залебеділа

В святій готовності офір,
Та браконьєрським залпом з неба
Підтята — легендарний лебідь
Упала на тюремний двір.

Журнал «Наше життя», 1982, ч. 8, с. 8-9

Світлична Надія.

Про Оксану Мешко (1983)

Оксана Яківна Мешко — найстарша за віком з усіх членів Української Гельсінської групи: в січні ц.р. вона почала свій 79-ий рік життя. Не знаю, чи лічить вона ці роки. Думаю, що для неї набагато важливіша тепер інша хронологія, адже Оксана Яківна не може відзначати своїх іменин ні з онуками, ні з родиною, ні навіть із друзями: третій рік Оксана Мешко перебуває в засланні — і не просто в засланні, а в такому проклятому Богом і людьми закутку, в якому можна вважати її живцем похованою. Це — селище Аян Аяно-Майського р-ну Хабаровської області.

Недавно одна її знайома з Москви (я припускаю, що це була Олена Саннікова) хотіла відвідати Оксану Мешко в засланні. Свою Одісею вона описала в листі, що в самвидаві відомий як "Лист невідомого автора до Марини". Ось як вона описує селище Аян:

"Це крихітне селище, загублене серед високих скель, дуже бідне і незатишне на вигляд. На березі — ні пристані, ані причалу. Лише кілька моторових човників стоїть. Вигляд понурий, одноманітний, сірий. І постійно — дрібний набридливий дощик.

Отут я відчула повною мірою нарікання Оксани Яківни на здоров'я: адже в неї гіпертонія і важка хвороба очей — їй просто протипоказаний клімат з такою підвищеною вологістю. Атмосфера розріджена, дуже відчутний брак кисню. В такій місцевості й здоровій людині не дуже затишно жити, — а як же Оксані Яківні? Адже їй уже 78, — так писала авторка в вересні 1982 року, і продовжувала: — Якщо я почну називати всі її хвороби — боюся, що сторінки цієї до кінця не

вистачить! Не говорю вже про психологічний гніт — глуху ізоляцію Аяну від зовнішнього світу. Якщо ти захочеш знайти поселення на краю світу, куди немає ні шляхів, ні доріг, де забезпечена тобі цілковита самотність, — краще від Аяну нічого не вигадаєш".

Авторка цього листа — москвичка Олена — робила відчайдушні спроби, щоб своїми відвідинами, добрим словом співчуття прикрасити це могильне заслання. Її пригоди почалися ще в Магадані, звідки вона сподівалася за якихось півтори-дві години долетіти до Аяну місцевим літаком. Виявилося, що з Магадану туди взагалі нічого не літає, і з Охотська теж, є тільки один літак до Аяну з Миколаєвська-на-Амурі, а до Миколаєвська — тільки через Хабаровськ. "Хотіла я було вже відмовитися від цієї затії, але прочитала листи від Оксани Яківни — і не по собі стало. Вирішила битися до останнього": через безнадійне чекання на переповнених аеродромах, перевантажені лінії, довжелезні черги. В Аяні майже завжди погода нельотна. "Тут люди тижнями чекають", — пояснили їй у Миколаєвську. "То як же мені туди добратися?" — "Ніяк!" — чітко і недвозначно пояснили їй транспортні чиновники.

Але навіть опинившись на борту випадкового пароплава, що вирушав через Аян до Охотська, Олена зрозуміла, що транспортні перешкоди — це не справжні перешкоди. Річ у тім, що Аян — прикордонна зона, і туди не можна приїхати без спеціальної перепустки. Я пригадую довжелезні черги в Київському паспортному управлінні на провулку Рильського біля Софійської площі — я оббивала пороги там з приводу недосяжної після ув'язнення прописки, — значна ж частина прохачів у тих чергах чекала магічної перепустки до прикордонних зон. Ті черги безнадійно вистоювала й Оксана Яківна до жовтня 1980 року, доки вона домагалася дозволу відвідати в тому самому Аяні свого сина, теж політичного засланця. Коли ж наближався кінець синового заслання, дбайлива влада диявольськи щедро відвезла Оксану Яківну туди ж таки, до Аяну, на 5 років.

Тепер, якщо навіть знайдеться сміливець і подвижник на зразок такої Олени — він все одно не зможе відвідати старенької хворої жінки, бо просто-напросто ніхто не видасть тієї перепустки, без якої прикордонники (а ще швидше місцеві кагебісти) не пустять на аянський берег хоча б однією ногою. В цьому мусила переконатися наочно й Олена Саннікова, хоч їй і "пощастило" добратися до самого того краю світу, що зветься селищем Аян. їм не дозволили зустрітися навіть здалеку. Пробували вони і з протилежного боку: Оксана Мешко, довідавшись про гостю, що стоїть на пароплаві за 300 метрів від берега, хотіла до неї під'їхати на катері. Як розповідала згодом з екіпажу, їй і драбину з флагштоку спустили, почали допомагати, але як назбігалось з усіх боків, насварили на всіх, а її з третьої сходинки зняли.

Правда, так суворо вимагають не в усіх. Якийсь незнайомиць сам звернувся на палубі до Олени з пропозицією передати що-небудь "для бабці". Він був глибоко розчарований, не діставши для передачі нічого, крім привіту. Виявилося, що цей добряга — голова райвиконкому. "Якщо вже ви виявляєте таку турботу, — каже йому Олена, — то як представник місцевої влади дайте можливість Оксані Яківні приїхати сюди і побачитися зі мною". — "Ні, цього вам ніхто не дозволить, бо вона — політичний засланець, небезпечний державний злочинець", — відповів він, втративши терпець, так голосно, що почуло багато сторонніх людей на палубі. Вони почали розпитувати про Оксану Мешко, про правозахисний рух, про гелсінські групи. Дехто з них щось уже чув по радію. "Нащо ж вона — старенька, слаба — і вступила туди?" — спитала одна дівчина. Якийсь матрос їй відповів: "А чому б старенькій та й не бути чесною?".

Так чекісти, можна сказати, провели наочну антирадянську агітацію і пропаганду на палубі корабля.

Багато пригод, пов'язаних із спробою відвідати Оксану Мешко, описує Олена в листі до ленінградки Марини. І дивується: "Подумати тільки скільки здорових, фізично

сильних людей протягом тижня — чим займаються. І чим вони, цікаво, займаються в інші дні, коли нема в них такого важливого об'єкта для роботи, як особливо небезпечний порушник громадського спокою в моїй особі?" А далі Олена пише: "Ну, гаразд, жарти жартами, а тепер подумаймо, як допомогти Оксані Яківні. Становище її катастрофічне. Вік, хвороби, протипоказаний клімат, суворість нагляду, ізолюваність місцевості — і цілковита самотність. А попереду — ще 4 роки.

Як їй допомогти? Зими там дуже суворі. Опалення пічне, потрібні дрова, воду треба тягати, хатину благодіти лагодити і т.ін. Мешканці ще рік тому дивувалися: "Як же ви житимете тут усю зиму самі?" Лікарів нема, звернутися по допомогу ні до кого. В цьому Аяні хоч і цілий штат КДБ і міліції, але там немає навіть лікарні, і Оксані Яківні доводиться подовгу клопотати про дозвіл з'їздити на лікування до Хабаровська. В Хабаровську її виписують з багатьма рекомендаціями для місцевих лікарів — але ж місцевих лікарів нема. І ліків нема. В її ситуації навіть тюремні умови були б легші від цього заслання.

Я по телефону їй сказала: "Нічого, Оксано Яківно, доїдемо ми якось до вас наступного року". Вона на це тільки посміялася: "Невже ви думаєте, що я проживу ще цілий рік?". Отже, чим їй допомогти? Вона розраховує на амністію до 60-річчя радянської влади. Воно, звісно, добре б, але пригадай — хто й коли потрапляв під амністію за політичною статтею? Вимагати перегляду вироку? Але це тільки зайве смикання нервів. Писати заяви до КГБ — тільки собак дратувати. Писати заяви до Прокуратури й МВС? Але поки їх розглядатимуть — термін її закінчиться.

Чи, можливо, надати всьому цьому широкого розголосу і понадіятись на бурхливу реакцію міжнародної громадськості? Та чи не здається тобі, що міжнародна громадськість уже втомилася реагувати на наші безпорядки?.."

Так закінчує свою розповідь Олена. Якщо хтось хотів

би написати до Оксани Мешко бодай картку, запам'ятайте її адресу: 682080, Хабаровський край, Аяно-Майський р-н, с. Аян, ул. Вострецова, 18. О. Я Мешко має бути в заслання до квітня 1 року.

У мене, що знає Оксану Яківну як зразок емоційности, чіпкого життєлюбства, яке допомогло їй вийти з безвихідних, здавалося б, закрутів долі — тепер кожна рідкісна звістка чи просто згадка про неї викликає такий самий настрій, як вірші польського поета Леопольда Стаффа:

У шиби дощ дзвонить, дощ дзвонить осінній,
Плюскоче сумний, рівномірний, незмінний.
Краплини спливають і стукають в шибку,
Скло зойкає, схлипує, плаче, мов скрипка.
І сірого світла блиск сіється тінню.

То в шиби дощ дзвонить, дощ дзвонить осінній.

Передано ч/з Радіо "Свобода"
Журнал «Наше життя», 1983, ч. 6, с. 3-4

Світлична Надія.

Вячеслав Чорновіл (1989)

Вячеслав Чорновіл народився 24 грудня 1937 року в селі Єрки, Звенигородського р-ну Черкаської обл. у вчительській родині. Після закінчення 1960 року із відзнакою факультету журналістики Київського університету працював на Львівському телебаченні, в київській пресі (газети Комсомольська ГЕС, Молода Гвардія, Друг читача) і на комсомольській роботі (комсорг основного управління будівництва Київської ГЕС), виступав як літературознавець (незахищена через гоніння кандидатська дисертація про публіцистику та громадську діяльність Б. Грінченка, статті, серед них недруковані, про Б. Грінченка, Т. Шевченка, П. Грабовського, біжучий літ. процес та ін.). Активний учасник українського національно-демократичного руху з початку 1960-х років. Правозахисні праці: збірники "Правосуддя чи рецидиви терору?" (1966), "Лихо від розуму" (1967), "66 запитань і зауважень 'Інтернаціоналістові'" (1969),

редагування журналу Український вісник (1970-1972 і з серпня 1987 р.) "Проект Статусу політв'язня в СРСР" (1976), "Тільки один рік" (1979), "Чому я заздрю Роберту Сендсу" (1981) та ін. Гоніння і репресії — з 1965 року, 4 засудження (1966, 1967, 1973, 1980), 15 років ув'язнення і заслання. Міжнародна журналістська премія ім. Ніколаса Томаліна (Англія, 1975), почесне членство в голландській секції ПЕН-клубу (з 1978 р.) Працював кочегаром на заводі у Львові. Укр. Вісник No. 8, 1987

Після звільнення Вячеслав Чорновіл очолює Пресову Службу Української Гельсінської Спілки, являється членом Всеукраїнської Координаційної Ради УГС. Багатотисячним мітингом у Львові обраний Кандидатом у депутати Верховної Ради УРСР.

Журнал «Наше життя», 1989, 11, с.6

Світлична Надія.

Вечір Івана Світличного в Нью-Йорку (1990)

3 грудня 1989 р. в залі Українського Інституту Америки відбувся вечір з нагоди 60-річчя літературного критика і поета, відомого громадського діяча Івана Світличного.

Робити репортаж про цей вечір мені нелегко. Нелише тому, що я була учасником вечора, а й тому, що Іван — мій брат, і мені більше, ніж усім іншим учасникам вечора в Нью-Йорку хотілося бачити ювіляра. Не по-репортерськи емоційно я сприймала вечір ще й тому, що відбувався він у не в стандартній атмосфері: в затемненій залі була освітлена тільки сцена з чотирма учасниками, які мали представити Світличного як літератора, друга, в'язня і брата.

Тлом сцени був висвітлений зі слайда вечірній Київ, над яким прилаштували портрет ювіляра з добрими уважними очима. Як тільки я побачила це оформлення, в пам'яті одразу виринули слова Василя Стуса із його табірних записок — про Київ, що святкував тоді своє 1500-річчя. "Реставровано Золоті Ворота, через які ніхто не в'їздить і не виїздить", — писав Стус. І далі: Символом Києва була для

мене брама Заборовського. Замурована. Бо цей Київ запечатано. Що кращий стає Київ, то він страшніший. Бо замість живого міста обернувся на маскарад, машкару вампіра, що п'є кров своїх синів і дочок — і від того кращає. ...Ніяк не позбудуся враження що над Києвом висить образ Івана Світличного — як статуя Ісуса Христа над Римом”.

Учасниками вечора, що його влаштував пластовий курінь "Верховинки" були близькі Івана Світличного. Євген Сверстюк, один з найближчих і найтривкіших Іванових друзів, що разом з ним підіймав стелю в похилій, занедбаній хатині української літератури в період короткої відлиги, шістдесятництва, а потім разом з ювіляром на довгі роки був викреслений з літератури і перетворений на в'язня уральського концтабору, — Євген Сверстюк говорив про те, що час зітре багато нинішнього шумовиння і тимчасових захоплень, але надовго лишиться для юдей приклад стоїцизму і чесности, що їх давав для багатьох сучасників Іван Світличний. Сверстюк розповів один епізод з табору, де перед ним перебував Іван Світличний. Якось до лазні, якою завідував татарин Мірза, зайшов представник адміністрації капітан Рак і побачивши у в'язня якісь папери, забрав їх у нього. Та обурений Мірза раптом накинувся на капітана і дав йому копняка. Це було нечуване зухвальство, хоча всупереч режимним приписам, капітан Рак був без наглядців, сам, і не міг навіть довести, що інцидент справді стався, а не він його вигадав. Звичайно, повірили на слово капітанові, а не зекові, і Мірза заплатив дуже дорогу ціну за своє зухвальство. Але що ж то були за папери, за які зектатарин так дорого платив? Виявляється, то була якась пам'ятка від його українського побратима Івана Світличного.

Всі учасники вечора в Нью-Йорку говорили про вплив Івана Світличного на його оточення. Співв'язень Івана, Микола Горбаль визначав цей вплив як Гравітаційне поле поезії і духовної повноти, про притягальну силу цього поля. Горбаль відштовхувався від цитати з вірша Івана Світличного, що була епіграфом вечора, — "Вітчизна — це не хтось ідесь.

Я теж — Вітчизна". І глибоким сенсом цієї метафори пояснив феномен появи в зрусіфікованій Луганщині й Донеччині Івана Світличного, Олекси Тихого, Василя Стуса. Люда Литовченко зворушливо згадувала помешкання Івана на Чоколівці, що було, як рукавичка з відомої казки, говорила про Іванового доброго генія — дружину Льолю, читала вірші, які ще досі не дійшли до читача на Україні.

Було багато квітів, про які, зокрема, подбав Євген Сверстюк. Був монтаж з Іванових знімок — дуже різних, із різних періодів його життя. Учасників вечора цікавили, звичайні різні подробиці з Іванового життя — вони довідалися про те, як майже неписьменні батьки змогли дати вищу освіту трьом своїм дітям, узявши на себе надмірний тягар голодних років у злиденному тоді колгоспі, який до 60-их років не мав електрики. Про формування Івана на Старобільщині, потім у Харківському університеті, далі — в аспірантурі Інституту літератури АН УРСР під керівництвом Олександра Івановича Білецького, який був не тільки науковим керівником Івана Світличного, а й давав уроки громадянської честности і безкомпромісности, що здавна висловлюється аформизмом: Платон — друг, та істина дорожча.

Не могли на цьому вечорі в Нью-Йорку не згадувати й Алли Горської, Іванової ровесниці, рідної душі Івана, Василя Стуса, який був ніби ще одним учасником цього ювілейного вечора. Колись, на початку 1966 року, коли Іван Світличний вперше був арештований, Василь Стус виступив на літературному вечорі зі своїм віршем "Не можу я без усмішки Івана". Тоді, на прохання київських учасників вечора Стус прочитав його ще раз зі сцени. Так само й у Нью-Йорку вечір Івана Світличного з нагоди його 60-річчя почався й закінчився цим віршем, що його прочитав Володимир Курило, під акомпаньямент "Гомону степів" Григорія Китастого:

Не можу я без усмішки Івана
оцю сльотаву зиму пережить.
В проваллях ночі, коли Київ спить,

а друга десь оббріхують старанно,
склепить очей не можу ні на мить.
Він як зоря, проміниться з туману,
але мовчить, мовчить, мовчить, мовчить...

Журнал «Наше життя», 1990, ч. 11, с. 4-5

Світлична Надія.

Ніна Строката в пам'яті і серці (1998)

У місті Балтимор, штат Мериленд, несподівано померла на 73-му році життя визначна українська громадська діячка, учасниця й дослідниця правозахисного руху Ніна Строката-Караванська.

Нас із Ніною пов'язувало понад 30 років спільних зацікавлень і спільної долі, тому я хочу трохи розповісти про цю жінку.

Ніна Строката народилася в родині одеських інтелігентів 31 січня 1926 року. Дитинство і юність її припали на тяжкі часи, які принесла з собою кривава епоха сталінського терору і голоду, жорстокої війни і післявоєнного голоду — зрештою репресій післясталінського періоду, жертвою яких стала й сама Ніна Строката, хоч до 60-их років вона жила нібито спокійним життям звичайного представника найгуманнішої професії — вона стала лікарем, спеціалізувалася в мікробіології, маючи нахил дослідника, друкувалася в наукових журналах, працювала в Одеському медичному інституті. Коли було потрібно, займалася й практичним лікарюванням. Навіть незадовго до арешту брала участь у ліквідації епідемії холери, що спалахнула 70-го року на півдні України.

Першим приводом до дальших потрясінь, що стали нормою її життя на довгі роки, було одруження з багаторічним політ'язнем Святославом Караванським, що збіглося з першою хвилею післясталінських репресій серед української інтелігенції — арештів 1965 року. Святослав Караванський незадовго перед тим був звільнений за амністією після майже 17-ти років 25-річного ув'язнення.

Караванський висловив свій протест проти арештів, а також проти інших виявів тероризму властей на ниві української культури. За цей протест Святослав Караванський знову став політв'язнем — без слідства й суду, а його дружина Ніна відчула себе відторгнутою від суспільства, ніби прокаженою — і це було, може, страшніше від самого ув'язнення. Ніна поїхала до Києва і до Москви — домагатися справедливості щодо чоловіка, а також шукати людей, які не сахалися б її й не зачиняли перед нею дверей. Таких людей вона знайшла і назавжди прикипіла до них душею. Якось Ніна розповідала, що слідчий допитувався в неї батьківським тоном: ну, чому ж ви не прийшли до нас із своїми кривдами, чому ви поїхали до Світличного й інших антисоветчиків до Києва? А Ніна йому у відповідь: — А ви дали б мені чашку чаю, якби я прийшла? А в Світличних мене нагодували, зігріли і ночувати лишили.

Звичайно, у таких людей, як Михайлина Коцюбинська, Борис Антоненко-Давидович, Алла Горська, Іван Світличний, Вячеслав Чорновіл тощо — у цих людей Ніна знайшла не тільки харчі для голодного шлунка, попри те, що харчів у них самих було обмаль — вона знайшла незамінне душевне тепло, подібність доль і спільність ідеалів.

Наприкінці 1966 року ми з Ніною разом поїхали до політичного табору в село Явас у Мордовії, де перебував у той час її чоловік.

Побачення з чоловіком вона тоді не дістала, бо його покарали піврічним ув'язненням у так званому ПКТ (приміщення камерного типу, внутрішньотабірна тюрма), але, оббиваючи пороги табірної начальства, ми водночас знайомилися з тією дикою дійсністю, про яку більша частина радянського суспільства не знала нічого, а якась частина — удавала, що не знає. Пізніше, оглядаючись у пам'яті на ту поїздку, ми не раз дивувалися своїй зухвалості і неповороткості каральної системи. Але про це в інший час. А тепер із того епізоду хочу пригадати такий відчайодно-ршучий вчинок Ніни Строкатої. Зрозумівши, що всі традиційні клопотання марні, Ніна Строката залишила начальникові

табору Королькову з копіями Брежнєву і газеті “Юманіте” клопотання зовсім не традиційне. Ось його повний текст у перекладі з російської мови:

“Протягом 18 років адміністрація таборів виявилася неспроможною вплинути на ув’язненого Караванського С. Й., а родині Караванського не дають змоги підтримувати з ним дозволені законом контакти. Тому я, дружина Караванського С. Й., прошу його розстріляти, аби припинити багаторічні страждання мого чоловіка і безперервні конфлікти між Караванським та адміністрацією.

Це клопотання я пишу в тверезому стані, цілковито усвідомлюючи його серйозність.

27 грудня 1966 р. (Ніна Строката)”.

Ніна цілковито усвідомлювала й серйозність наслідків такої позиції — для себе. За таке протистояння їй довелося платити безперервними обшуками, цькуванням, публічним оббріхуванням. (Одна з розвінчувальних газетних публікацій називалася в дусі призабутого 37-го року: “С кем же вы, госпожа Строкатова?”). Ніна вже не ставила перед собою питання, з ким їй бути, свій вибір вона зробила чітко і безповоротно. За це — її ім’я стали пов’язувати з першістю в багатьох дальших подіях. Ніна Строката стала першою жертвою наступної хвилі репресій — її арештували 6 грудня 1971 року (на інших та хвиля накопилася 12 січня 1972 року). У зв’язку з цим арештом в Україні створилася перша громадсько-політична асоціація — Комітет захисту Ніни Строкатої, на чолі з Василем Стусом...

Пригадую, як навесні 1972 року мене викликали в Києві на допит у справі Ніни Строкатої, і я написала заяву, використавши популярне тоді в радянській пресі ім’я американської комуністки Анжели Девіс. Я написала приблизно таке:

“Мені небайдужа доля далекої і незнайомої Анжели Девіс. Тим більше не може бути байдужою доля знайомої і симпатичної мені людини — одеської лікарки Ніни Антонівни Строкатої, яку арештували за оборону чоловіка — політв’язня

Святослава Караванського. Нас із Н.Строкатою пов'язували суто людські взаємини, про жодну її антирадянську діяльність мені не відомо нічого, але знаю, що будь-яке моє свідчення може бути використане проти неї. Тому я свідомо відмовляюся відповідати на будь-які запитання в справі Ніни Строкатої”.

Слідчий тоді розсердився, подер протокол допиту з цією заявою, кричав, що “Ангели Девіс тут не буде”, а я протестувала проти його дій — одне слово, почалася війна нервів. А через рік ми з Ніною були вже разом у Мордовському жіночому таборі — з новими протестами, голодівками, карцерами тощо.

Після ув'язнення Ніні вже ніколи не вдалося більше жити в Україні, Вона оселилася в російському місті Таруса, там вона стала одним із перших 10-х членів-засновників Української Гельсінської групи, звідти виїхала на Захід разом із чоловіком, коли він звільнився, відбувши 31 рік ув'язнення.

Оселившись в Америці, Ніна далі безкорисливо працювала на захист прав людини, на захист потоптаної і безправної України. Була в неї ще одна голодівка під час правозахисної конференції в Копенгагені, виступала Ніна на різних міжнародних форумах — у Мадриді, в Оттаві, в Кенії, у Вашингтоні, публікувала різні матеріяли про переслідуваних, зокрема, жінок, а сама задовольнялася найнеобхіднішим, так що й на її похорон люди складали свої пожертви.

Ніна Строката давно стала символом ув'язненої, але не скореної жінки. Не випадково саме їй Алена Пашко присвятила свій вірш:

Як Вам, Жінко, на нарах спиться...
Ви ж не грабіжниця, ані не вбивця.
Вам би купатись кожного ранку
У водах, що пахнуть зіллям рум'янку.
Вас на світанку будять конвої,
Ведуть, як бранку, до водопою...
А чи Вам щастя колись наснитися?
Як же Вам, Жінко, на нарах спиться...

Ніна Строката втратила багато можливостей, які давало їй життя, — збудувати добробут, професійну кар’єру, мати побутові радощі і, може, довге, спокійне життя. Але вона зберегла свій найбільший скарб — тепло душі, вразливість на людський біль і добру пам’ять у серцях друзів, шанувальників, багатьох чутливих людей.

Своє співчуття і гордість за Ніну Строкату хочу висловити насамперед її найближчим — чоловікові Святославу Караванському, подрузі Галині Могильницькій, численним побратимам і посестрам з правозахисту.

Журнал «Наше життя», 1998, ч. 12, с. 6-7

Світлична Надія.

Уляна Старосольська (2002)

24 березня 2002 р. 64-ий Відділ Союзу Українок Америки влаштував у Нью-Йорку “свято пані Лясі” - презентацію щойно виданої у Львові книжки Уляни Любович (Уляни Старосольської) “нарис, інтерв’ю, есеї з журналу “Наше Життя” (Нью-Йорк, 1969-1990).

Попри те, що авторка походить із двох славетних галицьких родів - Шухевичів і Старосольських, вона широко znana не за прізвищем і навіть не за літературним псевдонімом, а за пестливою формою імені, що прикипіла до неї, мабуть, іще з дитинства, - Ляся. Це унікальне ім’я пройшло за нею і львівсько-гуцульськими стежками, і бездоріжжям казахського заслання, і польським транзитом, і вже понад 30 років осіло разом з нею в Америці, тільки що тепер до нього пристало шанобливе “пані” - пристало так цупко, що сприймається як одне слово “паніляся”, як, скажімо “паніматка”.

Водночас із презентованою книжкою Уляни Любович вийшла надзвичайна до неймовірності історія іншої славної львівської родини - Крушельницьких під назвою “Рубали ліс”. У додатку до історії своєї знищеної родини Лариса Крушельницька вмістила у цій книжці кілька нарисів про близьких їй людей. З одного такого нарису під назвою “Ляся”

дозвольте навести довшу цитату.

“Ляся живе у Нью-Йорку. Ляся мешкає в самому його центрі, на сьомому поверсі масивного будинку, на довжелезній вулиці (80 First Ave.), паралельній з Бродвеєм. З балкону Лясі видно усю цю безнадійну, з погляду архітектури, вулицю, зі старими понурами і трохи новішими, різної висоти і форми, будинками. Під вечір вулиця, як зрештою, і Бродвей, покривається сміттям, але цього, на щастя з балкону Лясі вже не видно.

Втім, помешкання Лясі - це оазис. Оазис доброти, затишку, інтелекту і гумору. Я не дуже вірю в силу сприятливої, чи навпаки, ворожої людині аури, проте, що стосується Лясиного помешкання, тут, безумовно, панує не тільки сприятлива, але й “бальзамуюча” душу аура, тим паче для приїжджих у цю чужу ментальності європейця країну. Справа, очевидно, не в помешканні, а в самій Лясі. (Американці мали б платити їй спеціальний додаток до пенсії за вміння створювати таку ауру).

Не хочеться мені перечисляти усі професійні і громадські заслуги дорогої і шановної Добродійки п. Уляни (Лясі) Старосольської (а про них мали б знати усі, принаймні українці). Тому відсилаю шановне товариство до Енциклопедії Українознавства, де вони, ці, справді поважні заслуги зачарованої у слово і людей Лясі (а мала бути сухим економістом...) майже усі виписані. Та хіба в силі енциклопедична стаття вмістити і охарактеризувати душу і серце?

Стаття обмежується поверхово-статистичним переліком зробленого, часто забуваючи про основне - про людину. А Ляся - Людина з великої літери. Її не були в змозі зламати навіть усі життєві трагедії (депортація родини в 1939 р. в голодний Казахстан, смерть батьків, арешти брата, вимушена еміграція і т.д., і т.д.). Тому раджу перечитати її нариси, книгу “Розкажу вам про Казахстан” (псевдонім - Любович) і переглянути численні журнали, які виходили у світ під її редакцією. Не буду також вказувати на вік Лясі, бо мені

здається, що Ляся і вік - абсолютно не сумісні”.

Попри “абсолютну несумісність” цих понять, усі, хто зібрався на “Свято пані Лясі” в Нью-Йорку, знали і пам’ятали про її круглу дату - 90-річчя авторки презентованої книжки “Нариси, інтерв’ю, есеї з журналу ‘Наше Життя’”.

Отже, вийшло подвійне свято - свято книжки і її авторки Уляни Старосольської.

Як вибрати матеріал до книжки з журналу, що його передплачують усі члени Союзу Українок Америки, а читацька аудиторія виходить далеко поза межі цієї організації? Усе вже читане і знане. Однак, опубліковані у цьому збірнику есеї й передовиці однієї авторки - редактора журналу - справляють враження чогось нового і глибокого. Зібрані в книжку матеріали “Нашого Життя” ще чіткіше, ніж в означений час (1969-1990 роки), нагадує про тодішнє обличчя журналу. Книжку поділено на два великі розділи: Постаті і Легка філософія та інше. Світоглядно вони мало чим відрізняються між собою, їх об’єднує спільна ідея добра, любови, обов’язку - тих китів, що тримають світ і нас у ньому. Але в першому розділі ця ідея втілюється через конкретних людей - “постаті”, а в другому приводом до розмови є якісь події або роздуми авторки “з приводу”.

Часто навіть у “Постатях” важко збагнути із назви, хто є героєм нарису: “Жити красою Божого світу” (це про Людмилу Морозову); “Гимн сонцю” (про С. Ладу); “Шукати поезії життя” (про Ганну Совачеву); “Одинадцять тридцять” (про В. Переяславець); “Дуб зламався...” (про Щербаківського) тощо. Пропорційно, мабуть, найбільше нарисів у першому розділі присвячено мистцям - С. Геруляк, Т. Кравців і Д. Казанівській, С. Ладі, А. Переймі, Г. Титлі, Я. Музиці, М. Кардиналовській, Я. Гніздовському, Р. Багаутдинові, М. Черешньовському, С. Шабатурі, А. Оленській-Петришин, М. Стиранці, К. Кричевській-Росандич, Никифору з Криниці, О. Новаківському, П. Ковжуну, Л. Морозовій, А. Мадаю, Е. Козаку (ЕКО’ві). Якщо додати до того шанувальників і дослідників мистецтва (І. Стецура, О. Грабович, М. Шуст та ін.)

- мистецька тема стає домінантною в книжці. Хоча У. Любович не оминає й літераторів (Зоя Когут, Ася Гумецька, Іванна Савицька), і майстрів музичного, танцювального й театрального мистецтва (Квітка і Маруся Цісики, Рома Прийма-Богачевська, Соломія Крушельницька, Юліана Осінчук, В. Переяславець, Лідія Крушельницька), і громадських діячів (Олена Лотоцька, Тетяна і Леонід Плющі, Ніна Строката-Караванська, Дарія Скочдополь-Бойчук, Жінки-героїні тощо).

Щодо обкладинки, здавалося б, досить подати десь на звороті автора, назву (якщо це мистецький твір), може, ще на піврядка якихось інформацій - і все. Так, зрештою, і роблять у багатьох журналах. Але редактор “Нашого Життя” використовує нагоду, щоб у нарисах з трафаретною назвою “Наша обкладинка” подати якнайповніші інформації про вміщений на обкладинці твір чи його автора. Так народжуються нариси про Я. Гніздовського, Р. Багаутдина, М. Черешньовського, С. Шабатуру й Н. Строкату-Караванську, В. Шухевича, О. Марищук, О. Новаківського, П. Ковжуна, про розпис “Пієта” в церкві св. Духа в Потеличах. Навіть звичайна світлина сільських дітей стає приводом розмови на тему вартости фотоколекцій і є ніби передмовою до вміщеної в журналі статті про збірку світлин в Українському музеї. Прикметною рисою нарисів Уляни Любович є широка ерудиція авторки і вміння легкого цікавого викладу, що свідчить про її непересічний талант - журналістський і літературний. (“А мала бути сухим економістом...”). Прочитаймо хоча б її нарис під назвою “Гарна пані, комп’ютер і тістечка”, написаний тоді, коли ми знали здебільшого тільки слово “комп’ютер”. Її “легка” філософія - насправді глибока й аж ніяк не лагковажна. Над чим “філософує” Уляна Любович, що її хвилює?

Між песимізмом і оптимізмом авторка пише про любов і нетерпимість, любов і відповідальність, про талант дарувати й одержувати, тобто зовнішність і суть поміж двома крайнощами, ощадність у гніві і щедрість у поблажливості й

любові, про час і його вимір, пам'ять добру й злу, і взагалі - чи можна покрити минуле порохом забуття, адже пісок буденщини перешкоджає бодай замислитися, хто ми? Куди прямуємо? А вже за нами літо! За нами гаряче літо, активний відпочинок, прийшла осінь бабусенька, на ній плахта жовтюсінька, почалася осіння туга, попереду люта зима, а з нею самота, самотність, самотність, але на нас глядить Україна і надії заграва цілує небозвід.

У романі Ліни Костенко "Маруся Чурай" є розділ побудований із самих топонімічних назв України. Вибачте за плагіат, але попередній абзац я зробила із самих назв нарисів другого розділу презентованої книжки, додавши лиш кілька своїх слів для зв'язку. Можна зробити це більш вправно і залучити більшу кількість заголовків. Можна, скажімо, вибрати нариси тільки про слово, чи пори року, чи про Україну, яка, зрештою присутня в журналі постійно, чи тільки про любов самої авторки - до життя, до нас із вами, до всього рідного і загальнолюдського. Тож навіть заяложені істини в Уляни Любович звучать дуже переконливо, і ми віримо, що "вартість людини закладена не в тому, якого рівня її матеріяльне багатство, ані не в тому, яке становище вона посідає, але передусім - якою вона є і для чого живе".

Журнал наше життя», 2002, ч. 5 с. 6-8

КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ

НЕЗДОЛАННИЙ ДУХ	4
<i>Арей Богдан. Передмова</i>	<i>4</i>
МИСТЕЦТВО	5
<i>Бурачинська Лідія. Символіка української вишивки</i>	<i>5</i>
<i>Сеник Ірина. Уривок з листа</i>	<i>9</i>
<i>Старосольська Уляна. «Виставка оригіналів самвидаву».....</i>	<i>9</i>
<i>Арей Богдан. Вишиті мініатюри</i>	<i>10</i>
БІОГРАФІЇ, УРИВКИ З ЛИСТІВ, ПОЕЗІЇ	21
КАЛИНЕЦЬ ІРИНА	21
<i>Арей Богдан. Ірина Стасів-Калинець</i>	<i>21</i>
<i>З листа до Генерального Секретаря ООН, 10.05.1973</i>	<i>24</i>
<i>Калинець Ірина. Поезії</i>	<i>25</i>
ПОПОВИЧ ОКСАНА	28
<i>Арей Богдан. Оксана Попович</i>	<i>28</i>
СВІТЛИЧНА НАДІЯ	30
<i>Арей Богдан. Надія Світлична</i>	<i>30</i>
<i>Світлична Надія. З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка. 10.12.1973</i>	<i>31</i>
<i>Заяви з приводу Міжнародного Року Жінки, 15.02.1975</i>	<i>32</i>
СЕНИК ІРИНА	32
<i>Арей Богдан. Ірина Сеник</i>	<i>32</i>
<i>Сеник Ірина. З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка. 05.12.1973</i>	<i>34</i>
<i>Сеник Ірина. Поезії</i>	<i>35</i>
<i>Сеник Ірина. Уривки з листів</i>	<i>42</i>
СТРОКАТА НІНА	43
<i>Арей Богдан. Ніна Строката-Караванська</i>	<i>43</i>
<i>Строката Ніна. З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка. 10.12.1973</i>	<i>44</i>
ШАБАТУРА СТЕФАНІЯ	45
<i>Арей Богдан. Стефанія Шабатура</i>	<i>45</i>
<i>Шабатура Стефанія. З листа до Ген. Прокурора СРСР Р. Руденка. 07.12.1973</i>	<i>47</i>
<i>Шабатура Стефанія. Прийти і вмерти на своїй землі</i>	<i>48</i>

ШЛЯХ НАДІЇ СВІТЛИЧНОЇ З НЕВОЛІ 49

Світлична Надія. Екскурсія під конвоєм..... 51

НАДІЯ СВІТЛИЧНА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ 58

<i>Андрушків Світлана. Калейдоскоп жіночого життя</i>	<i>60</i>
<i>Телеграма СУА.....</i>	<i>60</i>
<i>Любович Уляна. Слідами провини і кари Надії Світличної.....</i>	<i>61</i>
<i>Процюк Олена. Небуденні гості.....</i>	<i>64</i>
<i>Світлична Надія. Лист до СУА</i>	<i>66</i>
<i>Світличний Ярема. Лист до дітей.....</i>	<i>67</i>
<i>Розмова з Надією Світличною.....</i>	<i>68</i>
<i>День Івана Світличного в Балтимор (1979)</i>	<i>70</i>
<i>Дражевська Любов. Вечір, присвячений В.Чорноволові (1981)</i>	<i>71</i>
<i>Світлична Надія. Спостереження про становище переслідуваних жінок (1980)</i>	<i>77</i>
<i>Світлична Надія. 10-ліття музичного дошкілля при УМІ (1982)</i>	<i>80</i>
<i>Світлична Надія. Камерний концерт (1982).....</i>	<i>82</i>
<i>Світлична Надія. Про Оксану Мешко (1983).....</i>	<i>86</i>
<i>Світлична Надія. Вячеслав Чорновіл (1989).....</i>	<i>90</i>
<i>Світлична Надія. Вечір Івана Світличного в Нью-Йорку (1990)</i>	<i>91</i>
<i>Світлична Надія. Ніна Строката в пам'яті і серці (1998)</i>	<i>94</i>
<i>Світлична Надія. Уляна Старосольська (2002).....</i>	<i>98</i>

Популярне мистецьке видання

Людмила Огнєва
КАССАНДРИ ЗА КОЛЮЧИМ ДРОТОМ

Друге доповнене видання

Комп'ютерне верстання,
художнє оформлення:
Людмила Огнєва

Навколо Братська

Могили братські.

На трупах в'язнів

Тисячі трас.

На трупах в'язнів

Тисячі ГЕС.

“Ми тут страждали,

Ми тут вмирили” -

Звучить понурий

Стукіт коліс.

Що Освенцім, Бухенвальд

І Майданек!

Спаленим легше, авже ж

Аніж роками ятрити рани

Терпіти муки без меж.

Ірина Сенік